

CİNSİYET ROLLERİ*

Jonathan J. Freedman, David O. Sears, J. Merrill Carlsmith

Çeviren: Doç.Dr. Ali DÖNMEZ

Her birimiz ya erkek, ya da dişiyizdir. Bireyler arasında başka hiç bir ayırım ya da fark bu kadar açık ve yaygın değildir. Biyolojik açıdan, gerçekten önemli tek farklılık dişilerin çocuk doğurabilmeleri, erkeklerin ise doğuramamalarıdır. Ama biyolojik işlev, gene de, cinsel roller ve cinsel ayrımcılık kavramlarının ortaya çıkmasına ve kişinin cinsiyetinin davranışını nasıl etkilediğine ilişkin bir büyük soruna yol açmıştır. Kuşkusuz, cinsiyetimiz başkaları tarafından nasıl algılanacağımızı, bize karşı nasıl davranılacağını, başkalarının bizden beklediklerini ve kendi davranışlarımızı çok büyük ölçüde etkiler. Bu, belki de, tarih boyunca gelip geçmiş tüm toplumlar ve çağdaş Amerikan toplumu için ise kesinlikle doğrudur. Gerçekten, yalnızca görelî olarak yakın geçmişte cinsel rolleri ciddi olarak ele almaya ve ayrıntılarıyla nasıl geliştiklerini, bireyi nasıl etkilediklerini ve cinsler arasındaki gerçek farklılıkları doğru olarak yansıtmayı yansıtmadıklarını araştırmaya başladık.

Cinsel rollerin nasıl geliştiğini eve sonuçlarını tartışmaya geçmeden önce, cinsel kimlik, cinsel kalıpyargılar, cinslere karşı tutumlar ve cinsiyet damgalı davranışlar arasındaki farklılıkları belirlemek zorundayız. *Cinsel kimlik* kişinin belli bir cinsten olduğuna ilişkin bilgiye (örneğin, ben bir kadın mı yoksa bir erkek miyim?) ve ayrıca diğer insanların cinsiyetlerini tanıma yeteneğine işaret eder. *Cinsel kalıpyargılar* iki cinsin birbirinden hangi bakımlardan ayrıldıklarına: Hangi davranış, görünüş ve kişiliğin kadın ve erkeklere özgü olduğuna ilişkin inançlardır. Cinsel tutumlar, insanların cinsler arasında, eğer varsa, hangi farklılıkların bulunması gerektiğine ve erkek ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin düşünceleri dışında, kalıp yargılara benzerler. Son olarak ve uzun dönemde, en önemli soru, yukarıdakilerin tümünün bireyin davranışını nasıl etkilediğidir.

* Freedman, J.L., Sears, O. D., ve Carlsmith, J.M. 1981 (4. Basım). *Social Psychology*. New Jersey: Englewood Cliffs, Prentice-Hall. s. 487-517.

CİNSEL KİMLİK

Cinsellikle ilgili en yalın soru, birinin erkek mi yoksa kadın mı olduğuna ilişkindir. Bu konuda bir karara varmak genellikle kolaydır. Hiç değilse toplumun ve çocuğun anababasının görüşü açısından, cinsel kimlik tümüyle doğumda erkek ya da dişi cinsel organların varlığı ile belirlenir. Bebeğin normal cinsel organlara sahip olduğunu varsayarak, erkek cinsel organlar kişiyi bir oğlan, dişi cinsel organlar da bir kişiyi kız yapar.

Cinsel kimlik kromozomların bir çifti tarafından genetik olarak kontrol edilir. Normal gelişim durumunda eğer bu çift iks (XX) kromozomundan (biçimlerinden dolayı bu adı alırlar) oluşuyorsa, kişi dişi, bir (X) ve (Y) kromozomundan oluşuyorsa kişi erkek olacaktır. İki (X) ve bir (Y), (XXY), ya da bir (X) ve hiç (Y) (XO) gibi alışılmamış bileşimler, cinsel kimlik ve fiziksel yapıda genellikle anormalliklere (örneğin, XO yumurtalığı olmayan bir dişidir) neden olur. Ancak, genel kural şöyle ifade edilebilir: En az bir (Y) kromozomunun bulunduğu her durumda kişi erkek ve (Y) kromozomunun bulunmadığı her durumda da kişi dişidir (13 Nolu çerçeveye bakınız).

Çocuklar çok erken bir yaşta, genellikle iki yaşına ulaştıklarında, kendi cinsiyetlerini tanırlar (Thompson, 1975; Edelbrock ve Sugawara 1978). İki yaşındaki çoğu çocuklar iki cinsiyetin bulunduğu, kendilerinin de bunlardan birine ait olduklarının ve babalarının erkek, annelerinin dişi olduğunun bilincindedirler. Ayrıca, başka çocuk ve yetişkinlerin cinsiyetini de belirleyebilirler. Bu nedenle, cinsel kimlik yaşamın ilk yıllarında gelişir.

Öte yandan, bu kadar erken yaşlarda çocuğun cinsel kimliğe ilişkin anlayışı tam olmaktan uzaktır. İlk olarak, cinsiyeti fiziksel özelliklerden çok, giysilerle, rollerle, ya da başka yüzeysel etmenlerle belirlemek eğilimindedirler. Gerçekten, cinsiyetin cinsel organlarla tanımlandığını çocukların bilip bilmedikleri konusu açık olmaktan uzaktır. Cinsiyetin değişmez olduğu, dişi doğan birinin ömür boyu dişi kaldığı gerçeği yavaş yavaş kavranır görünmekte ve beş ya da altı yaşlarına kadar da tam olarak kavranamayabilmektedir (DeVries, 1969; Emmerich ve ark., 1977; Marcus ve Overton, 1978). Diğer bir deyişle, iki yaşında, kendi cinsiyetlerini ve iki cinsi birbirinden ayıran bazı özellikleri öğrenmişlerdir. Fakat tam anlamıyla cinsel kimliğin bilincine daha sonra varırlar.

Cinsel kalıpyargı ve tutumlar

Bir kez cinsel kimlik belirlenip anlaşıldıktan sonra, ikinci adım (ki, gerçekte kimliğin gelişimi ile binişebilir) iki cinse ilişkin inanç ve tutumların gelişmesidir. İnsanların cinsiyetlerini tanıma kadar hepimizin cinslerin birbirlerinden nasıl ayrıldıklarına ve belkide, nasıl ayrılmaları gerektiğine ilişkin fikirlerimiz vardır. Bunlar birbirinden oldukça farklı iki inanç takımındırlar. İlki cinsel kalıpyargılarla ilgilidir—genel olarak, davranışları, tutumları, tepkileri ve benzerleri bakımından erkek ve kadın arasındaki farklılıklara ilişkin inançlar. İkincisi ise, ideal erkekle kadın arasında bulunması gerektiğine inandığımız farklılıklarla ilgilidir. Gerçekte, bu farklılıklar var olmayabilir ve kadın ve erkeğe ilişkin toplumun kalıpyargılarına uymayabilirler. Daha çok bireyin iki cinste görmek istedikleridir.

ÇERÇEVE 13-1

EMBRİYODA CİNSEL GELİŞİM

Embriyoda cinsel farklılaşma ana karındaki gelişimin yaklaşık altıncı haftasında olur ve bir kromozom çiftince belirlenir. Eğer (Y) kromozomu varsa, gelişmemiş cinsiyet bezleri testislere dönüşürler; eğer, (Y) kromozomu yoksa, yumurtahklara dönüşürler. Bu aşamadan başlayarak, ek cinsiyet özelliklerinin gelişimi kısmen cinsiyet bezlerinin salgıladığı hormonlar tarafından belirlenir. Testisler iki hormon salgırlarlar. Bunlardan biri erkek cinsiyet özelliklerinin gelişimini sağlar, diğeri ise, uterus gibi dişi özelliklerinin gelişimini önler.

Bu sürecin iki çok ilginç yönü vardır. İlk olarak, herhangi bir embriyonun bir erkek olarak gelişebilmesi için ondaki dişi özelliklerin bastırılması gerekir. Diğeri bir Anlatımla, testisler, erkeklik organları gelişmeden önce ket vurucu bir hormon salgılamak zorundadırlar. Tersine, erkek cinsel organların ve erkek cinsel özelliklerin gelişmesini önlemek için bir hormonun salgılanmasına gerek yoktur. Örneğin, eğer, embriyo gelişiminin erken bir döneminde testisler alınrsa, dişilik organları geliş-

cektir. Tersine, eğer embriyo gelişiminin erken bir döneminde yumurtahklar alınrsa, embriyo halâ dişi organları geliştirir. Diğeri bir deyişle, erkeksi özelliklerin gelişmesi için özel bir maddeye ve dişi özelliklerin gelişmesini önlemek için de bir başka maddeye gereksinim vardır. Öyleyse, bir dişi olarak gelişme, bir anlamda, olayların normal seyridir; bir erkek olarak gelişme ise yalnızca bazı ek hormonların etkin olumlu katkıları sonucu olarak görülür.

Gelişimsel sürecin ikinci yönü, bütün bireylerin hem erkek ve hem de dişi fizyolojik yapıları birlikte sahip olmalarıdır. Normal bir erkek bazı hormonlar işe karışmamış olsaydı, dişi cinsel organlara dönüşecek olan gelişmemiş (vestigal) dişi dokulara sahiptir. Benzer biçimde, normal bir dişi, gelişmemiş erkek organlara sahiptir. Böylece, çok temel bir anlamda, bütün insanlar içlerinde karşıt cinsin fiziksel öğelerini taşırlar. Bu nedenle, fizyolojik yapı, iki cinsin yeterli ve niteliklerinin düşünülmediğinden çok daha benzer olduğu görünüşünü destekler.

Bu, çoğu kez göz önüne alınmayan önemli bir ayırımdır. Bir kişi için geleneksel cinsel kalıpyargılara ilişkin tam bir anlayışa sahip olmak-fakat farklı bir farklılıklar toplamını tercih etmek tümüyle olanaklıdır. Dahası, standart cinsel kalıpyargıyı bilen biri, ideal bir dünyada böyle farklılıkların bulunmaması gerektiğine inanabilir. Örneğin, bir psikolog olarak, erkeklerin fiziksel olarak kadınlardan daha saldırgan olmak eğiliminde olduklarını biliyorum, fakat hiç bir biçimde bunun erkek ve kadınların başarmaya çalışmaları gereken bir amaç olduğunu düşünmüyorum. Bir başkası, erkek ve kadınların eşit derecede zeki olduklarını düşünebilir, fakat kadınların erkeklerden daha az zeki olmaları gerektiğine inanabilir.

Daha sonraki bir alt bölümde bugünün cinsel kalıpyarguları üzerinde duracak ve davranışlarımız üzerindeki etkilerini ve başkalarının bize karşı davranışlarını tartışacağız. Şimdilik, cinsel kalıpyargı ve tutumlar konusunda önemli nokta, bunların cinsel kimlikten farklı olduklarıdır. Kalıpyargılar daha sonra gelişir, daha değişken ve karmaşıktırlar. Kalıpyargılara ve cinsel tutumların gelişimine ilişkin bilgiler gerçek davranış etkiler. Cinsiyetine bağlı olarak hem kişinin kendi kalıpyargısal davranışını ve hem de başkalarına karşı kişinin kendi davranışını etkiler. Bu etkiler bireyin bir cinsiyet rolü içeren bir kendi-kavramı oluşturup oluşturmaması ile yakından ilişkilidir. Diğer bir anlatımla, kişi kendi davranışını cinsel kimlik açısından tanımlar mı?

CİNSEL ROLLER

Cinsiyet rolleri uzun zaman önce belki de kadın ve erkekler arasındaki temel fizyolojik farklar nedeniyle ortaya çıkmıştır. Eski ilkel toplumlarda, kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve besleyip büyütmesi gerçeği önemli sonuçlara yol açmıştır. Bugünün tersine, kadınlar yetişkin yaşamlarının büyük bölümünde ya hamile idiler ya da çocuk bakıyorlardı. Sağlıklı kadınların hamile iken çoğu etkinliklerde bulunabilmelerine karşın, hamileliklerinin sonlarına doğru biraz kısıtlanırlar. Dahası, çocuklarını beslerken onlara yakın olmak zorundadırlar. Buna erkeklerin, görel olarak, daha büyük fiziksel gücünü ve koşma hızını eklersek yolculuk, güç ya da dayanıklılık gerektiren işlerin kadınlardan çok erkekler tarafından yapılması gereğini görmek kolaydır. Böylece, erkekler avcı, çoban ve savaşçı olurlarken, kadınlar evde kaldılar, çocuklara baktılar, ziraat yaptılar ve ev işlerini yürüttüler.

Rollerin bu biçimde farklılaşması yaşamın bütün yönlerine yayıldı. Genel olarak erkekler cesur, güçlü, bağımsız, ve serüvenci (avlanma ve dövüşme için gerekli nitelikler) olarak görülürlerken, kadınlar sıcak, edilgen, sessiz, ve bakıcı (evde ve çocuk bakımında yararlı nitelikler) olarak görülür oldular. Bugün, doğum kontrolü yöntemleri, daha küçük aileler, güç ve hız farklılıklarının büyük ölçüde azalan önemi nedenleriyle, cinsiyet rollerinin doğmasına yol açan ilk nedenler ortadan kalkmıştır. Ama eski cinsiyet rolleri halâ sürmekte ve yaşamlarımızı derinden etkilemektedir.

Çoğu insanlar kendilerini –hiç değilse, kısmen– cinsiyetleri açısından tanımlarlar. İki yaşından başlayarak çoğumuz kendimizi ya erkek ya da dişi olarak düşünürüz ve davranışlarımızı cinsiyetimiz için neyi uygun buluyorsak ona göre örüntüleriz (düzenleriz). Kuşkusuz, neyin uygun olduğuna ilişkin düşüncemiz ve açık cinsiyet rolleri ayırımı yapma derecemiz değişir. Fakat insanlar ya dişidirler ya da erkek. Çoğumuz bunu ne kendimiz ve ne de başkaları için tümüyle görmezlikten gelebiliriz.

Ancak, önemli soru cinsel kimliğin ve cinsiyet rollerinin insanları nasıl etkiledikleri ile ilgilidir. Geleneksel görüşe göre, kesin bir cinsel kimlik ve cinsiyet rolünün kabulü sağlıklı bir yaşam için çok önemlidir. Bu görüşe göre, bir erkek olduğu gerçeğini tam olarak kabullenemeyen, ya da bir kadın olmayı arzulayan bir adam sağlıklı olarak gelişemeyecektir. Benzer biçimde, bir erkek gibi davranmaya çalışan, bir kadın olarak rolünü reddeden bir kadın psikolojik olarak sağlıklı sayılır. Bu nedenle, geleneksel görüşler çocuğun cinsiyet rolünü öğrenmesi ve ona göre davranması konusunda ısrarlıdır.

Fakat daha yeni bir görüş, cinsel kimlikle cinsiyet rolleri arasında bir ayırım yapmaktır. Gerçekte, iki cinsten birine ait olmamız nedeniyle bize verilen cinsel kimliği kabul etmemiz belki sağlıklı olabilir. Sağlıklı uyum fiziksel olanaklarımızı ve biyolojik kalıtımımızı kabul etmemize bağlı olabilir. Umutsuzca çocuk doğurmak, ya da tam olarak gelişmiş göğüslere sahip olmak isteyen bir erkeğin bozuluma uğraması ya da zorlanması kaçınılmazdır; umutsuzca bir penis isteyen ya da kadınsı bir biçim ve aybaşı kanaması istemeyen bir kadın mutsuz olmak eğilimindedir. Cinsiyet değişikliği ameliyatları ve cinsiyet hormonları bu niteliklerden bazılarını değiştirebilir, fakat işlem çok çarpıcıdır ve hiç bir zaman bir cinsi tam anlamıyla diğerine dönüştüremez. Bu nedenle, bazı durumlar dışında, kendi cinsel kimliklerini kabul edemeyen insanların mutluluk ve sağlıklı bir gelişim gösterme olasılıkları, cinsel kimliklerini kabul edenlerinkinden daha düşüktür.

Cinsiyet rolleri tümüyle farklı bir konudur. Kadınların çocuk doğurma ve emzirme yetenekleri dışında bir cinsin yapıp da diğerinin yapamayacağı önemli hiç bir şey yoktur. Cinslerin davranışlarını kesin biçimde birbirinden ayıran cinsiyet rolleri keyfi ve sınırlandırıcıdır. Erkeklerin her zaman atılgan, kadınlarınsa edilgen; kadınların yumuşak, erkeklerin ise sert; kadınların canayakın, sıcak ve duyarlı, erkeklerinse sert, soğuk, ve duyarsız olmaları için iyi hiç bir neden yoktur. Bu değer ve beklentiler bir çok kuşak boyunca gelişmiş olmalarına karşın, mantıksal değildirler. Dahası, her iki cinsin de gelişme ve olanaklarını sınırlandırmaktadırlar. Sağlıklı uyum, ne onları kabul etmemizi, ne de onlara uymamızı gerektirir. Tersine, her birey, cinsiyete bakılmaksızın, doğal, doyurucu ve amaca ulaştırıcı olan ne ise o yolda davranmalıdır; toplumun cinslere uygun davranışa ilişkin kurallarına uyma konusunda kaygı duymamalıdır. Toplumun inandığı kalıpyargıları bilmek yararlı olabilir, ancak onları kabul etmek zorunda değiliz.

Ek olarak, herhangi bir birey geleneksel olarak erkeksi sayılan niteliklere sahip olduğu kadar, geleneksel olarak kadınsı sayılan niteliklere de sahiptir. Bazı insanlar güçlü bir biçimde kadınsı olduklarında (geleneksel deyimle), daha mutlu olabilirlerken, diğerleri güçlü bir biçimde erkeksi ve daha başkaları da erkeksi ve kadınsı özelliklere birlikte sahip olduklarında daha mutlu olabilirler. Hiç kimse bir başkası için en iyinin ne olduğuna karar veremez; ve her iki cins için de hiç bir karışımın ya da karışım yokluğunun uygun olmadığı söylenemez.

Şimdilerde çoğu psikologlar cinsel rollere ilişkin bu ikinci görüşün değişik bir biçimini kabul etmektedirler. Androjeni (karışık cinsel özelliklere sahip olma) konusundaki çalışmalar (bkz. Çerçeve 13-3), özellikle, geleneksel erkeksi ve kadınsı özelliklerin bileşimi üzerinde durmaktadırlar ve böyle bir bileşimin, tek başlarına, her iki cinsel tipten daha fazla başarı ve mutluluğa yol açacağına ilişkin işaretler vardır. Ancak, bu görüşün iki sınırlılığını bilmek zorundayız. İlk olarak, nüfusun çoğunluğunun bunu kabul ettiği kesin olmaktan uzaktır. Çoğu psikologlar, üniversite öğrencileri ve liberal görüşlü erkek ve kadınlar onu kabul ederler, bir çok başkası, belki de çoğunluk, ya bu geleneksel cinsiyet rolleri karışımına ilişkin olarak ciddi kuşular içindedir, ya da onu hemen reddeder. İkinci ve birincinin bir devamı olarak, çoğu insanlar toplumumuzda, eğer geleneksel cinsiyet rollerine bağlı kalırlarsa, başarıya ulaşmayı daha kolay bulabilirler. Bu roller bir çok bakımdan sınırlandırıcıdır, fakat çoğu kez karışık rollerden daha az çatışma ve olum-

suz tepkiye (muameleye) yol açarlar. Bu bir değer yargısı değildir: Yalnızca halihazırdaki gerçeğin ifadesidir.

Cinsiyet rollerinin gelişimi

Çocuklar çok erken bir yaşta cinsel kalıpyargılara ve cinsiyet rollerine ilişkin bazı bilgiler edinirler. Beş yaşında çoğu çocuklar, en azından, bazı cinsiyet-damgalı davranışlarda bulunurlar. Bu yaşta kendilerine bir dizi oyuncağın gösterildiği bir ortamda erkek çocuklar silahlar, kamyonlar, ya da uzay gemileri gibi "erkeksi" oyuncakları seçerlerken, kızlar bebekler, çay takımları ve evler gibi "kadınsı" oyuncakları seçeceklerdir. Beş yaşındakiler erkeksi ve kadınsı oyuncak, giysi ve hatta meslekleri kimlikleme yeteneğine sahiptirler (Garret ve ark., 1977; Hartley, 1960; Masters ve Wilkinson, 1976). Saldırganlık ya da sıcaklık (cana yakınlık) gibi cinsiyet damgalı özelliklere ilişkin bilgiler daha sonra edinilir, fakat bunlar da öğrenilirler (Best ve ark., 1977). Cinsel roller nasıl gelişirler? Bu soruya yanıt olabilecek iki genel açıklama getirilmiştir. Bunlardan biri öğrenmeyi vurgularken, diğeri bilişsel mekanizmaları vurgulamaktadır.

ÖĞRENME: Toplumsal öğrenme yaklaşımı (Bandura, 1969), özde, cinsiyet rollerinin ve cinsiyet rolü davranışının başka her şey nasıl öğreniliyorsa öyle öğrenildiğini söylemektedir. Bu öğrenmede iki temel mekanizma söz konusudur: İlk olarak, çocuklar cinslerine uygun davranışları için anababa ve toplumdaki diğerleri tarafından pekiştirilirlerken, cinslerine uymayan davranışları için cezalandırılırlar. Küçük bir erkek çocuk bir kamyonla oynadığında, anababası hoşnut olur, gülümser, ilgi gösterir ve genel olarak bu seçimi pekiştirir. Bir bebekle oynamayı seçtiğinde ise, olumsuz şeyler söyleyerek onu doğrudan cezalandırabilirler, bebeği elinden alıp uzaklaştırabilirler ya da ödüllendirmezler. Her iki durumda da çocuk, sonuç olarak, başkaları yerine cinsiyet damgalı oyuncakları seçmeyi öğrenir. Benzer biçimde, küçük bir kız bebekleri seçip, silahlardan kaçındığında ödüllendirilir. Aynı süreç geleneksel cinsiyet rollerine uyan diğer davranışlar için de işler. Erkek çocuklar atılan ve saldırgan olmaya özendiriliklerken, kız çocuklar sessiz ve edilgen olduklarında daha çok ödüllendirilirler; erkek çocuk matematik üzerine çok düşüğünde ödüllendirilirken, kız çocuk yazın ve sanat üzerine çok düşüğünde ödüllendirilir; v.b. Doğal olarak bu süreç bazı çocuklar üzerinde, diğer bazıları üzerinde olduğundan daha başarılı işler, bazı anababalar cinsiyet damgalı davranışlar konusunda diğerlerinden daha duyarlıdır ve her anababa her cins için neyin uygun olduğu konusunda

az farklı görüşlere sahiptirler. Fakat kurama göre, hemen bütün çocuklar için, cinsiyetlerine bağlı olarak farklı pekiştirme söz konusudur.

Toplumsal öğrenme kuramı inandırıcı görünmesine karşın, araştırmalar erkek ve kız çocuklara varsayıldığından çok daha benzer biçimlerde davranıldığını göstermektedir. Anababalar her iki cinsten çocuklarla aynı süre birlikte olmakta ve gösterdikleri ilgi çeşidi bakımından bir cinsi diğerine tercih etmemektedirler (Beckwith, 1972; Pedersen ve Robson, 1969). Erkek ve kız çocuklara karşı eşit derecede sıcak ve sevgi doludurlar (Kagan, 1971). Belki en şaşırtıcı olanı, ne iki cinse tanınan bağımsızlık derecesinde (Sears, Maccoby ve Levin, 1957; Baumrind ve Black, 1967) ve ne de çocukların saldırganlığına ya da cinselliklerine karşı anababa tepkilerinde bir farklılaşmanın görülmemesidir. Çocukların çok küçük oldukları ve aynı davranışları gösterir görüldükleri dönemlerde bile, anababalar oğullarını ve kızlarını genellikle cinsiyet damgalı deyimlerle betimlemektedirler (Rubin ve ark., 1974). Fakat buna karşın, iki cinse uygulanan işlemler belirgin biçimde benzerdir.

Öte yandan bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunların en belirginini anababaların erkek çocuklara, kızlara olduğundan daha fiziksel davranmalarındır. Erkek çocuklarla biraz daha kaba ya da sertçe ilişkide bulunurlar (Boss, 1967; Yarow ve ark., 1972), erkek çocuklarda motor davranışlara daha fazla karşılık verirler (Lewis, 1972) ve onlarla daha fiziksel olarak oynarlar (Tasch, 1952). Anababalar ayrıca, erkek çocuklarda fiziksel cezayı kız çocuklarda olduğundan daha fazla kullanırlar (Minton ve ark., 1971; Newson ve Newson, 1968). Ek olarak, anababalar çocukları cinslerine uygun olmayan oyuncakları seçtikleri için cezalandırmamak ve cinslerine uygun olanları seçtikleri için de doğrudan ödüllendirmemekle birlikte kendileri, genellikle çocuğun özellikle de erkek çocuğun, cinsiyetine uygun olduğunu düşündükleri oyuncakları seçmek konusunda dikkatlidirler (Fling ve Manosevitz, 1972).

Ayrıca, erkek çocukların babaları tarafından (anneleri tarafından olmamakla birlikte) başarıya ve yarışmacılığa özendirildiklerine ilişkin bazı kanıtlar vardır (Block, 1977). Babaların oğulları üzerindeki bu ilgileri genel bir olgu olarak görünmektedir. Babalar oğullarının kadınsı davranışlarına karşı özel bir duyarlılık gösterirlerken, anneler bu konuda daha duyarsızdırlar, ve eğer bir kız çocuğu biraz erkeksi ise bu, ne baba ne de anne için bir sorun oluşturur. (Lansky, 1967). Maccoby ve Jacklin bir babaya eğer oğlu kadınsı bir görünüm geliştirseydi bundan rahatsız olup olmayacağını soran Goodenough'tan (1957, s. 3;0) alıntı yapmak-

tadırlar. Babanın yanıtı, "Evet, çok hem de pek çok rahatsız olurum. Bir adamda kadınsı özelliklere dayanmam. Onlardan nefret ederim." olmuştur. Bu baba aşırı bir örnek olabilir, fakat çoğu anabaların çocuklarının cinslerine uygun davranmayı öğrenip öğrenmedikleri konusunda kaygı duydukları da açıktır. Bu ilginin dolaylı ve göze batmayan yollardan çocuklara iletildiği varsayılır; özgül ödül ve cezalar verilmesene bile, çocuklar gülümsemeler, kaş çatmalar ve daha da güçlü olabilen başka onaylama ve onaylamama ifadeleri ile pekiştirilirler.

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde söz konusu olan diğer temel öğrenme süreci taklittir. Daha önce de değindiğimiz gibi, çocuklarda başka insanları taklit etme yönünde güçlü bir eğilim vardır. Ancak, bu taklit tümüyle rastlantısal değildir. Çocuklar güçlü insanları zayıf olanlardan ve önemli insanları daha az önemli olanlardan daha fazla taklit etmek eğilimindedirler. Toplumsal öğrenme kuramına göre, çocuklar kendileri aynı cinsten anababayı, ayrı cinsten anababadan daha fazla taklit ederler, çünkü aynı cinsten anababa belli bir nedenden dolayı daha uygun bir model olarak görülür. Çocuklar taklit ettiklerinde ödüllendiriliyor olabilirler ve kendileriyle aynı cinsten anababayı taklit ettiklerinde, ayrı cinsten olanı taklit ettiklerinde olduğundan daha fazla ödüllendiriliyor olabilirler. Neden ne olursa olsun, çocuklar anababalarını taklit ederler ve kendileriyle aynı cinsten anababayı ayrı cinsten anababadan daha fazla taklit ederler.

Anababaya göre, farklılaşan bu taklit eğiliminin çocukların karşıt cinsten anababadan daha çok aynı cinsten anababaya benzer davranmalarına yol açacağı açıktır; ve bu da cinsiyet damgalı davranışa yol açacaktır. Gene, pekiştirme sürecinde olduğu gibi, taklit derecesi çocuktan çocuğa değişecek ve anababaların cinsiyet damgalı davranışı da oldukça değişik olacaktır. Bazı babalar diğerlerinden daha "erkeksi" dirler, ve bazı anneler de diğerlerinden daha "kadınsı" dırlar. Toplumsal öğrenme kuramından babanın erkeksiliği arttıkça erkek çocuğun da daha erkeksi, annenin "kadınsı"lığı arttıkça kız çocuğun da daha "kadınsı" olacağı çıkar. Ancak, çocukların anababaları dışında taklit edecekleri modeller vardır. Çocukların taklit etmek eğiliminde olduklarını ve aynı cinsten kişileri taklit ettiklerinde daha fazla ödüllendirildiklerini varsayarsak, kendi anababalarının nitelikleri ne olursa olsun, çocukların belli bir ölçüde, cinsiyet damgalı davranış geliştirmeleri gerekir.

Genel olarak, yukarıda da belirtildiği gibi, rol davranışı üzerinde pekiştirme ve taklidin etkisine ilişkin kanıtlar bekleyebileceğimizden

ÇERÇEVE 13-2
FREUD'A GÖRE ÖZDESLEŞME

Toplumsal öğrenme kuramcılarının cinsiyet rollerinin oluşumunda taklidin rolünü vurgulamaları Freud'un görüşü ile büyük bir paralellik taşır. Psikoanalitik betimleme öğrenme açıklamasından büyük ölçüde farklıdır, ve ikisi çoğunlukla birbirlerinin karşıtı olarak görülürler. Buna karşın, her iki görüş de aynı cinsten anababının taklidini vurgular. Freud'a göre, bir çocuk aynı cinsten anababası ile *özdeşleşme* adı verilen özel bir ilişki geliştirir. Bu, korku ve sevgi bileşimi üzerine temellenmiş bir ilişkidir. Çocuk aynı cinsten anababadan korkar çünkü bir anlamda, karşı cinsten anababa çocuğa daha çekici gelir ve o bu durumun sonuçları konusunda kaygılanır. Örneğin, bir erkek çocuk, annesini sever ve onu kendisi için ister. Onu babanın da istediği açık olduğundan, çocuk babadan korkar ve annesini ondan kıskanır. Bunu babası ile yakından özdeşleşerek, öğrendiğince ona benzeyerek çözümler olabilir. Bu durum babanın erkek çocuğu sevmesini güvenceye alır ve aynı zamanda, en sonun-

da annesinin sevgisi (gerçekte ise, kuşkusuz, yalnızca başka kadınların sevgisi) için rekabet edebilmesini sağlamak üzere çocuğa babanın niteliklerini kazandırır. Aynı süreç babalarını isteyen, annelerini kıskanan ve dolayısıyla, anneleri gibi olmaya çalışan kızlar için de geçerlidir.

Özdeşleşme süreci, tam anlamıyla, Freud'un dediği gibi işlemeyebilir—yani, çocuklar her zaman aynı cinsten anababayı kıskanmayabilir ve karşı cinsten anababayı çekici bulmayabilirler. Erkek çocukların babalarını ve kız çocukların annelerini taklit etme eğilimleri, bir çok etmeden kaynaklanabilir. Öğrenme yaklaşımı, bu erken cinsiyet rolü davranışını, pekiştirme ve taklit açısından açıklar. Freud ise bir çok daha dramatik duygusal deyimle açıklar. Ancak, sonuç aynıdır. Çocuklar aynı cinsten anababayı, karşı cinsten anababayı olduğundan daha fazla taklit etmek eğilimindedirler, ve bu, cinsiyet rollerine yol açar.

daha az tutarlıdır. Farklılaşmış pekiştirme görülebilir, fakat genellikle pek belirgin değildir; çocuklar gerçekten aynı cinsten anababayı daha fazla taklit edebilirler, fakat bunu niçin yaptıkları tam olarak anlaşılmış değildir. Gene de, bu açıklamayı doğrudan destekleyen bazı kanıtlar vardır ve bir dereceye kadar doğru olduğu kesinlikle söylenebilir.

BİLİŞSEL GÖRÜŞ: Cinsiyet rollerinin nasıl geliştiğine ilişkin bilişsel görüş söz konusu sürece bir başka öge eklemektedir. Bu açıklamaya göre (örneğin, Kohlberg, 1966), cinsiyet rollerinin gelişimi, çocuklar yalnızca belli bir bilişsel gelişim düzeyine ulaştıklarında mümkün olan bir tür anlayış ve değerlendirmeyi içerir. Çocuklar ilk olarak kendi cinsel kimliklerini ve sonra başkalarınınkini öğrenirler. Daha sonra cinsiyetle ilgili kalıplaşmış tutumları—iki cinsten hangi tür davranışların beklediğini— öğrenirler. Hemen sonra da, kendi cinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumlara uygun olarak davranmak zorunda olduklarını anlarlar. Biliş-

Çizelge 13-1. Cinsiyet rollerinin gelişimine ilişkin iki görüş

Öğrenme Kuramı		Bilişsel Kuram
Pekiştirme	Taklit	
<p style="text-align: center;">Kız</p> <p>↓ ↓</p> <p>Bebeği seçer Silahı seçer</p> <p>↓ ↓</p> <p>Anne gülümser Anne kaşlarını çatar</p> <p>↓ ↓</p> <p>Kız silahlarla değil, bebeklerle oynamayı öğrenir</p>		<p>Kız dişi olduğunu öğrenir</p> <p>↓</p> <p>Kız dişilerin silahlarla değil bebeklerle oynadığını ve kadın elbisesi giydiklerini öğrenir</p> <p>↓</p> <p>Kız kadınsı olmak ister</p> <p>↓</p> <p>Kız kadın elbisesi giyer ve bebekle oynar</p>
<p>Kız pekiştirme ve taklit yolu ile özgül cinsine uygun davranışları öğrenir.</p>		<p>Kız cinsine uygun davranmak ister ve neyin doğru olduğuna inanırsa onu yapar.</p>

sel kurama göre, ancak ve ancak bundan sonra cinsiyet damgalı biçimlerde davranmaya başlayacaklardır. Bir kez "doğru" cinsiyet rolünü benimsemeye başladıktan sonra belli davranışlar için farklı pekiştirilmeye gereksinimleri yoktur. Ne zaman uygun davrandıklarını bilirler ve bu yolda davranmak isterler. Bir anlamda, çevrelerinde cinsiyete uygun davranışlara ilişkin olarak kendi kurallarını taşırlar. Zaten bu kurallara göre davranıyor oldukları için, bir başkasının onları pekiştirmesine gereksinim yoktur.

Cinsiyet rollerinin gelişiminde bazı bilişsel öğelerin de etkili olduğu açıktır. Çocuklar yalnızca cinsiyet damgalı biçimlerde davranmayı öğrenmekle kalmazlar, aynı zamanda, uygun cinsiyet rolü kalıpyargılarını da öğrenirler. Bazı davranışların kendi cinslerine diğer bazılardan daha uygun olduğunu ve cinsiyet damgalı davranmanın onaylanan davranma biçimi olduğunu öğrenmek zorundadırlar. Böylece, öğrenme açıklaması yalnız öğrenme ilkelerini fazlaca vurgulamakta ve anlamının, bilincine varmanın önemini görmezlikten gelmektedir. Daha önce de değindiğimiz gibi, çocuklar çok küçük yaşlarda kendi cinsel kimliklerinin bilincine varırlar, fakat cinsiyet kavramını, bu kavramın gerektirdiği bilişsel yeterliğe ulaştıkları yaşa gelmedikçe tam olarak anlayamazlar. Doğrudan bir öğrenme mekanizması aracılığı ile kızlar ya da erkekler olduklarını söyleyebilirler, fakat bunun tam olarak ne anlama geldiğini bilebilmeleri için daha karmaşık bir bilişsel örgütlenme gerekir (bkz. Çizelge 13-1).

Öte yandan, eldeki kanıtlar Kohlberg'in oldukça katı cinsiyet rolü gelişimi modelinin tersine işaret etmektedir. Kohlberg doğrudan Piaget'in modelinden ödünç aldığı için özgül yaşlarla katı bir evreler kuramı içinde kapalı kalmıştır. Bu modele göre, çocuklar beş ya da altı yaşına belki de daha sonraya kadar cinsiyet rollerini ve cinsiyet rolü kalıpyargılarını anlayamayacaklardır ve o zamana kadar, cinsiyete uygun davranış için bir tercih ortaya koyamayacaklardır. Ancak, araştırmalar çok daha küçük çocukların cinslerine uygun biçimde davrandıklarını göstermektedir; cinslerine uygun oyuncakları tercih eder, cinsleri için uygun olduğu düşünülen giysileri seçer ve kendi davranışları ile değerlerinin davranışlarının cinsiyet kalıpyargılarına göre sınıflandırılabilirliğini bilirler (bir tarama için Ruble ve Ruble, 1980'e bakınız). Pembe elbiseler dışında her şeyi kesinlikle reddeden dört yaşındaki bir kız çocuğunu, ya da kendisini şimdiden itfaiyecilik mesleğine adanmış üçbuçuk yaşında bir erkek çocuğu gören biri, cinsiyet damgalı davranışın çoğu kez çok erken yaşlarda geliştiğini anlayacaktır. Böylece, Kohlberg kuramının ayrıntıları, bilişsel süreçlerin cinsiyet rolü gelişiminde bir rol oynadıkları yolundaki genel görüşü sağlam olmakla birlikte, hemen hemen kesinlikle yanlıştır.

Cinsiyet rollerini pekiştiren toplumsal etmenler

Toplumda bir çok etmen cinsiyet rollerini pekiştirir ve bir dereceye kadar öğretir. Anababaya ek olarak, öteki yetişkinler, akranlar ve öğretmenler cinsiyet modelleri işlevi görürler. Ve bu diğer insanlar cinsiyet damgalı davranışı, belki de anababadan daha fazla farklı pekiştirmek eğilimindedirler. Örneğin, küçük erkek çocuk grupları, büyük bir olasılıkla, bebekle oynamak ya da "kız"oyunları oynamak isteyen diğer bir çocukla alay edecekler, sporda iyi olduğunda ise özendirip ödüllendireceklerdir. Böylece, anababa cinsiyet damgalı davranışları öğretmeseler ya da amaçlı olarak farklı pekiştirmekten sakınsalar bile, bir çocuk cinsiyet rollerine ilişkin daha geleneksel görüşleri olan kişilerle birlikte olmaktan kaçınmaz.

Dahası, yaygın araçları çok açık cinsel damgalı imgeler sağlarlar. Anaokulu ve ilkokullarda kullanılan kitaplar, bildiği gibi, cinsleri sunuşlarında aşırı derecede yanlıdır. Erkek çocuk ve genel olarak erkeklere, kızlar ve genel olarak kadınlardan daha fazla yer vermekle kalmazlar, aynı zamanda, cinsleri kalıpyargılı, genellikle erkeği tutar biçimde yansıtır. Örneğin, ilkokul kitaplarındaki 554 öyküde yetişkin erkekler ve erkek çocukların kadınlardan çok daha fazla yer aldıkları;

ve bütün öykülerin cinsel kalıpyargılı olmak eğiliminde olduğu görülmüştür (Graebner, 1972). Üçbin öykü üzerinde yapılan diğer bir çalışmada, erkek çocuklara kızların iki katından daha fazla, yetişkin erkeklerle kadınların üç katından daha fazla birinci dereceden kahramanlar olarak ve erkek hayvanlara bile dişilerin iki katı daha fazla yer verildiği görülmüştür.

Televizyonda, erkekler kadınlardan çok daha fazla baş rollerde görülmekte ve genellikle, saldırgan, güçlü, uzman ve bağımsız olarak canlandırılmaktadırlar. Öte yandan, kadınlar duygusal, boyun eğici ve bağımlı olarak sunulmaktadırlar; ek olarak, çoğu kez baş roldeki erkeğin eşi, arkadaşı ya da yardımcısı olmak gibi, yalnızca erkeklerle olan ilişkilerine dayalı bir biçimde tanımlanmaktadırlar (Stein ve Friedrich, 1975; McArthur ve Eisen, 1976; Sternglanz ve Serbin, 1974). Çoğu kadınlar televizyonda ya mutlu fakat işsiz evliler, meslek sahibi bakireler ya da bazan meslek sahibi fakat evliliklerinde mutsuz kişiler olarak sunulurlar (Manes ve Melnyk, 1974). Ancak, bu kalıpyargılar yavaş yavaş değişmektedir. Artık, zeki, meslek sahibi kadınları televizyonda görmeye başlıyoruz. Bunların bazıları evlidir, hiç değilse bir erkekle iyi bir ilişkiyi sürdürmektedirler. Önceleri olduğundan çok daha fazla, kadınlar birinci dereceden roller oynamaktadırlar. Artık yalnızca çocukça durum güldürülerinde oynamamaktadırlar. Kuşkusuz, reklâmcılıkta başarılı, atılgan kadınlar önekinde oranla çok daha fazla görülmektedir. Gene de yaşamın ilk yıllarında çocukların öğrendikleri cinsiyet rolleri ve cinsiyet kalıpyargıları halâ yayın araçları ve toplumdaki bir çok baskı kaynağı tarafından pekiştirilmektedir.

CİNSİYET KALIPYARGILARI

Çoğu çocuklar, daha çok küçük yaşlarda belli şeylerin bir cins, başka şeylerin ise öteki cinsine uygun olduğunu öğrenirler. Erkek çocukların belli oyuncaklarla, kız çocukların da başka bazı oyuncaklarla oynadıklarını; cinslerin farklı giysiler giydiklerini, farklı oyunlar oynadıklarını, saçlarını farklı biçimlerde tuttuklarını, ve genel olarak farklı davrandıklarını öğrenirler ve yaşları ilerledikçe cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin bilgilerini sürekli olarak arttırırlar.

Yetişkinler olarak, çoğumuz toplumumuzun iki cinsine ilişkin olarak sahip olduğu geleneksel kalıpyargıları biliriz. Kendimiz bu görüşlere inanabilir ya da inanmayabiliriz. Bazılarımız bunların genel olarak kadın ve erkeğin doğru betimlemeleri olduğunu düşünebiliriz; başkaları kalıpyargıların doğru olmadıklarını düşünebilirler; kadın ve erkeğin gerçekte birbirlerinden nasıl farklılaştığına ilişkin kültürel kalıpyargı ile kadın ve erkeğin nasıl farklılaşması gerektiğine (eğer böyle bir görüşümüz varsa) ilişkin kendi görüşümüz arasında bir ayırım yapabiliriz.

Çizelge 13-2. Yaygın olarak inanılan cinsiyet kalıp yargıları

Kadınlar	Erkekler
Yumuşak	Sert
Duyarlı	Duyarsız
Sıcak	Soğuk
Dışa vurucu	Katı
Edilgen	Etgen
Bağımlı	Bağımsız
Boyuneğici	Saldırgan
Alçak gönüllü	Hırslı
Zayıf	Güçlü

Yaygın olarak inanılan kalıpyargılar hangileridir? Çizelge 13-2'de erkek ve kadınları anlatmada kullanılan alışılmış özelliklerden bazıları görülmektedir (Broverman ve ark., 1972). Doğal olarak, bir cinsin özelliği olan bir şey öteki cinsin özelliği değildir, yani öyle görülür çünkü her iki cinsin de özelliği olsaydı onları birbirinden ayıramazdı. Erkekler saldırgan, kendine yeter, bağımsız, ve hırslı -hepsi olumlu özellikler- olarak düşünülürler; öte yandan kadınlar boyun eğici, bağımlı ve hırssız -hepsi de olumsuz özellikler- olarak düşünülürler. Ancak, kadınlar ayrıca yumuşak, duyarlı ve dışa vurucu; erkekler ise kaba, duyarsız ve odunsu olarak görülürler. Her kalıpyargı bazı olumlu ve bazı olumsuz rıca yumuşak, duyarlı ve dışa vurucu; erkekler ise kaba, duyarsız ve özellikler içermekle birlikte, genel olarak, erkeksi imge, gücü ve başatlığı temsil ederken, kadınsı imge zayıflığı ve boyuneğiciliği temsil eder.

Ancak, bu kalıpyargılar çoğu insanların ideal erkek ve kadın özelliklerine ilişkin inançlarından oldukça farklıdır. Spence, Helmreich, ve Stapp (1975) insanlardan tipik erkek ve kadını betimlemelerini istediler, sonra da, her cins için hangi özelliklerin arzu edilir olduğunu sordular. Sonuçları dört özellik türüne ayırdılar: (1) erkeksi fakat her iki cins için de arzu edilenler; (2) kadınsı fakat her iki cins için de arzu edilenler; (3) erkeksi ve yalnızca erkekler için arzu edilenler; (4) ve kadınsı olup yalnızca kadınlar için arzu edilir olanlar. Çizelge 13-3'de görüldüğü gibi, bir cins için iyi olan çoğu özelliklerin öteki cins için de iyi olduğu düşünülüyordu. Bağımsızlık ve hırslın tipik erkek özellikleri olarak düşünülmüş olmasına karşın, ülküsel olarak, bu nitelikler her iki cinsde de arzu edilen özelliklerdi. Diğer bir anlatımla, hırslı bir kadın hırslı olmayandan daha değerli olarak algılanacaktır. Benzer biçimde, kadınlar yumuşak ve ince olarak görülürlerken, bu özellikler ideal erkekte de görülecektir. Göreli olarak, çok sınırlı sayıda cinsde özgü -yalnızca bir cins için arzu edilen- özellik vardır, fakat liste bilgi verici niteliktedir.

Saldırganlık ve başatlık kadınlar için değil, erkekler için arzu edilen ya da erkeklere uygun görülen niteliklerden, güvenlik gereksinimi ve ev yönelimli olmak yalnızca kadınlar için iyidir.

ÇERÇEVE 13-3 ERKEKSİ VE KADINSI BİRLİKTE (ANDROJENİ)

Kültürel kalıpyargıların kadınsı ve erkeksi özellikleri kesin bir çizgi ile ayırmasına karşın, çoğu kişi gerçekte ikisinin bir karışımına sahiptir. Bir çok yazar (Bem, 1974; Spence ve Helmreich, 1978) bir kişinin karışık özelliklere sahip olma derecesini ölçmek için bir ölçek geliştirdiler. Örneğin, karışık özellikli bir kadın duyarlı, sıcak, açık ve ince olabilir fakat aynı zamanda güçlü, zorlu ve mantıksal da olabilir. Bu örneğin yalnızca olumlu olarak bilinen özellikleri verdiğine dikkat ediniz; ideal karışık özellikli kişilik, erkek ya da kadın olsun, her iki cinsin en iyi özelliklerine sahiptir. Fakat ayrıca bir kişinin her iki cinsin olumsuz özelliklerine sahip olması da olasıdır. Böylece, karışık özellikli bir kişi duyarlı ve saldırgan (kalıpyargısal erkek özellikleri) olabilir ve aynı zamanda duygusal, bağımlı ve mantıksız (kalıpyargısal kadın özellikleri) de olabilir.

Daha önce de değinildiği gibi erkeksi kalıpyargılara uymaya çalışan erkekler acı çekeceklerdir, çünkü duygularını ifade etmeleri yasaktır, zira her zaman güçlü ve atılgan görünmek zorundadırlar ve bu özellikleri göstermeleri yönünde sürekli bir baskı altındadırlar. Kadınsı kalıpyargılara uymaya çalışan kadınlar, belki daha da fazla acı çekeceklerdir, çünkü kendilerinden edilgen ve bağımlı olmaları istenir, becerilerini tam olarak gösteremezler ya da eğer isterlerse atılgan olamazlar. Karışık özellikli olmanın tüm biçimleri kesinlikle iyi olmayabilirken, herkesin her iki türden özelliğe de sahip olduğu görüşü önemlidir,

çünkü cinsiyet kalıpyargılarının getirdiği bazı sorunları çözüme kavuşturur.

Her iki cinsin de olumlu özelliklerine sahip olan karışık özellikli insanlar, bir çok bakımdan, daha saf bir biçimde cinsiyet damgalı bireylerden daha üstün durumda olabilirler. Karışık özellikli insanlar kendilerine saygılarını daha yüksek göstermekte (Bem, 1977; Helmreich, Spence, ve Holohan, 1979), akran baskısına daha az boyun eğmektedirler (Bem, 1975 b). Ancak, sonuçlar tümüyle tutarlı değildir. Bazı çalışmalarda, karışık özellikli insanların erkeksi özelliklere sahip olanlardan daha iyi durumda olmadıkları görülmüştür (Bem, 1977; Heilburn, 1977); ve esnekliğin karışık özelliklilikten çok, erkeksilikle ilişkili olduğu gözlenmiştir (Jones ve ark., 1978). Bazıları toplumumuzda yalnızca erkeksi özelliklerin doyuma götürdüğünü ileri sürmektedirler ve karışık özellikli kadınların kadınsılardan daha üstün durumda olmalarının nedeni, birincilerin daha erkeksi özelliklere sahip olmalarıdır. Tersine, erkeksi erkekler karışık özellikli erkekler kadar belki de daha iyi durumdadırlar çünkü toplumumuz erkeksi özelliklere kadınsı olanlardan daha fazla değer vermektedir. Karışık özellikli olma ile davranış arasındaki ilişki şimdilik belirsizdir. Daha önemli soru, özelliklerin belli bir bileşiminin toplumumuzda bir başka bileşimden daha başarılı olup olmadığı değil, fakat uzun dönemde insanların katı cinsel kalıpyargılara mı uyacakları yoksa hangi özelliklere sahip iseler onları ifade etmede özgür mü kalacakları sorusudur.

Çizelge 13-3. Erkekler, kadınlar, ve her iki cins için uygun bulunnan özellikler

Daha çok erkeklerde görülen fakat her iki cins içinde uygun bulunan özellikler	Daha çok kadınlarda görülen fakat her iki cins için de uygun bulunan özellikler	Yalnızca Bir cinsde uygun görülen özellikler	
		Erkekler	Kadınlar
Bağımsız Etkin Dışarı yönelimli Hırslı Kendine güvenir İş dünyasında iyi Entellektüel Önder olarak davranır Atletik Serüvenci Cinsiyetle ilgili Cesur	Düşünceli İnce Sıcak Bakımlı İncelikli Yaratıcı Çocuk sever Anlayışlı Yardımcı Heyecanını dışa vurucu Kendini başkalarına adan Yumuşaklık ifade eder	Saldırgan Başat Mekanik Yetenekli Kendi oynadığı oyunu sever Matematik ve doğa bilimlerini sever	Ev yönelimli Güvenlik ihtiyacı duyar Dindar Kolay incinir Kolayca ağlar

Kaynak : Spence, Helmreich ve Stapp'dan (1975) uyarlanmıştır.

Çizelge 13-3 insanların iki cinsden tipik olduğunu düşündükleri ile, iki cinsde uygun olduğunu düşündükleri arasındaki farkı göstermektedir. Kalıpyarguların birbirinden bayağı uzakta olmalarına karşın, ideal erkek ve kadın imgeleri birbirine oldukça yakındır. Bir cins için istenen hemen bütün özelliklerin öteki cins için de istenir oldukları görülmektedir. Ancak, gene de, (erkek için) güç, kadın için de zayıflık ve ev merkezlilik üzerinde odaklaşan farklılıklar vardır. Ek olarak, araştırmaların çoğunun cinsiyet rolleri açısından görece olarak daha liberal olmak eğilimindeki üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığı ve ayrıca, insanların gerçekte olduğundan daha az geleneksel görüş belirttikleri unutulmalıdır. Önemli nokta, insanların halâ keskin bir biçimde çelişen cinsiyet kalıpyargularına sahip olmaları ve bu inançların insanların nasıl davranacakları ve onlara karşı nasıl davranılacağı üzerinde etkili olduğudur.

CİNSİYET FARKLILIKLARI

Erkek ve kadınlar farklı cinsel organlara, cinsiyet özelliklerine, ve farklı bazı genel fiziksel özelliklere sahiptirler. Bilişsel işlev görme ve toplumsal davranış gibi süreçlerde de farklılıklar var mıdır? Göreceğimiz gibi, böyle farklılıklar vardır. Gerçekten, birkaç farklılık oldukça tutarlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, araştırmalar, birkaçı dışında, elde edilen kanıtların kalıpyarguları desteklemediğini ortaya koymuştur: erkek ve kadınlar birbirlerine, genellikle inanıldığından çok daha benzerdirler.

Bilişsel farklılıklar

Araştırmalar erkek ve kadınların genel zihinsel yetenekler açısından farklılık göstermediklerini oldukça inandırıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Bütün zeka testlerinden, özel yetenek testleri (SAT) gibi yetenek testlerinden ve değişik yetenek ölçeklerinden yaklaşık aynı puanları almaktadırlar. Dahası, yaratıcılıkta, özgünlükte, ya da problem çözme yeteneğinde cinsiyet farkları bulunduğuna ilişkin herhangi bir kanıt yoktur. Ancak, yeteneklerinin içine düştüğü alanlar bakımından cinsler arasında bazı farklılıklar görülmektedir.

SÖZEL YETENEK. Çok erken yaşlardan başlayarak kızlar sözel becerilerde erkeklerden daha üstün görünmektedirler. Bu üstün dil yeteneği farkı 17 ay gibi çok erken yaşlarda ortaya çıkmaktadır (Clarke-Steward, 1973). Kızlar çocukluk döneminde, değişik sözel testlerle (McCarty ve Kirk, 1963), okuma yeteneği testlerinde (Catler ve Palmer, 1971) de daha başarılı olmaktadır. Dahası, kadınların erkeklere olan bu üstünlükleri hiç değilse ergenliğe kadar sürmekte ve hatta artabilmektedir (Backman, 1972; Svenson, 1971).

SAYISAL VE YERSEL YETENEK. Tersine, erkekler sayısal ve yersel yetenekler açısından, kızlardan daha iyi görünmektedirler. Bu farklılıklar yalnızca erinliğe doğru ortaya çıkmakta ve ergenlikte iyice kökleşmektedir. Böylesi farklılıklar, kişinin bir çizgi ya da çubuğu eğimli bir zemine (fon) dik duruma getirebilmesini gerektiren *çubuk-çerçeve* (rod ve frame) testi gibi, yersel yargı testlerinde (Witkin, Goodenough ve Karp, 1967; Saarni, 1973) ve kişinin daha karmaşık bir örüntü içinden bir şekli bulup çıkarmak zorunda olduğu gömülü şekiller (embedded figures) testinde (Nash, 1973) ortaya çıkmaktadır. Cebir, geometri ve matematiksel düşünme gibi sayısal beceriler testlerinde de farklılıklar görülmektedir (Drogee, 1967; Bieri, Bradburn, Galinsky, 1958).

Bunlara ve üzerinde duracağımız diğer cinsiyet farklılıklarına karşın, cinsler arasında benzerliklerin farklılıklardan çok daha büyük olduğunu unutmamakta yarar vardır. Sözel yetenekte, genel olarak, kızlar lehine, sayısal yetenekte de genel olarak erkekler lehine küçük bir farklılığın bulunmasına karşın, iki cinsin puanları birbirine dikkati çekecek derecede yakındır. Bir çok erkek sözlü yetenekte bir çok kadından daha iyidir; bir çok kadın da sayısal yetenekte bir çok erkekten daha iyidir. Diğer bir anlatımla, puanlar arasındaki benzerlikler, ortalama puanlardaki farklılardan çok daha büyüktür.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta da bu farklılıkların yeteneklerdeki doğuştan farklılıklardan çok, kültürel ve çevresel etmenlerden kaynaklanıyor olabilecekları konusudur. Bizim kültürümüzde, erkeklerin bilimsel alanlara girmeye özendirildikleri ve matematikte başarılı olmalarının beklendiği açıktır: kızlarınsa bu alanlarda daha zayıf olmaları beklenmektedir. Matematik, ya da doğa bilimlerinde iyi olan kızlar genelde garip karşılanırlar ve bu nedenle bazı kızlar bu alanlardaki yeteneklerini gizleyebilir ya da geliştirmeyebilirler. Tersine, kızlar yazın ve sanat alanlarına girmeye özendirilirlerken, bu alanlara ilgi duyan' erkeklere kadımsı gözüyle bakılır. Diğer bir deyişle, edimdeki farklılıkların nedeni cinsler arasındaki doğuştan farklılıklar değil, toplumsal güçler olabilir.

Toplumsal (sosyal) farklılıklar

Toplumsal davranışta cinsiyet farklılıkları toplumsal psikoloji ile özellikle ilgilidir. Görülen ve ortaya çıkan farklılıkları ele alırken, bunların büyük ölçüde ya da bir bölümüyle cinsiyet kalıpyargılarından ve bu kalıpyargılara uyma doğrultusundaki toplumsal baskılardan kaynaklanıyor olabileceğini unutmamak gerekir. Diğer bir anlatımla, fiziksel saldırganlıktaki farklılıklar dışında, toplumsal davranıştaki herhangi bir farklılığın doğuştan var olan etmenlerden kaynaklandığına ilişkin hiç bir kanıt yoktur. Böylece, farklılıklar kaçınılmaz görünmemektedir. Yine de, gerçek farklılıklar vardır ve toplumsal etkileşimlerde önemli bir rol oynarlar.

Toplumsal davranışta cinsiyet farklılıkları iki temel boyut etrafında toplanır: (1) güç, başatlık, ve konum; ve (2) yakınlık (duygusal anlamda), dışa vuruculuk ve duyarlılık. Başka insanlarla olan ilişkilerimizde bu boyutların ikisi de önemlidir. Her ilişki, güç (kim başattır, kimin konumu daha yüksektir, kim daha etkilidir?) açısından betimlenebilir. Boyutlar tümüyle bağımsız değildirler ve söz konusu toplumsal etkileşime bağlı olarak önemleri değişir fakat ikisi birlikte toplumsal davranışta temel bir etmeni oluştururlar. Aşağıda tartışılan değişik cinsiyet farklarının tümü güç ve duygusal yakınlık genel boyutları açısından ele alınabilirler.

SALDIRGANLIK. Toplumsal davranışta en açık farklılıklardan biri, fiziksel olarak erkeklerin kadınlardan daha saldırgan olmalarıdır. Bu farklılık iki ya da üç yaşlarında başlayıp (Pedersen, ve Bell, 1970; McIntyre, 1972), erken çocukluk dönemi boyunca sürerek (Omark, Omark, ve Edelman, 1973), ergenlik ve yetişkinlik dönemlerine taşınır

(Tittley, ve Vivney, 1969; Schuch ve ark., 1975). Çocuklar okul bahçelerinde gözlemlenirken, erkeklerin kavga ve dövüslere daha fazla girdikleri görülmektedir; ergen erkekler kontrollü laboratuvar deneylerinde daha fazla şok vermektedirler (Kilham ve Mann, 1974), erkekler şiddet suçları işlemeye kadınlardan çok daha fazla eğilimlidirler (suç işleyen ergen kız sayısının giderek artmasına karşın); ve kocaların karılarını dövme olasılığı, tersi olasılıktan çok daha yüksektir. Bu farklılığın yalnızca gerçek fiziksel saldırganlıkta görüldüğünü unutmamakta yarar vardır. Sözel olarak, her yaşta kızların erkeklerden daha az saldırgan olduklarına ilişkin hiç bir kanıt yoktur. Fakat hemen hemen bütün ölçü araçlarında, bütün durumlarda, her yaşta, erkekler kadınlardan daha fazla fiziksel saldırganlık göstermektedirler.

BAĞIMLILIK VE BOYUNEĞİCİLİK. Kültürel kalıpyargının kadınları erkeklerden daha bağımlı ve boyuneğici olarak betimlemesine karşın, kanıtlar bunu desteklememektedir. Genç erkek ve kızlar hemen hemen eşit derecede anababalarına bağımlıdırlar ve onlardan uzaklaşma özgürlükleri eşittir. Daha büyük erkek ve kızlar, ikna olma eğilimleri, isteklere uymaları ya da genel olarak kendilerini bağımlı hissetmeleri bakımından bir farklılık göstermemektedirler. Bir dizi çalışma, Asch durumlarında kadınların erkeklerden daha fazla boyun eğme davranışı gösterdiklerine işaret etmiştir, fakat bu, büyük bir olasılıkla, yargılarda kullanılan malzemenin erkeklerin üstün olduğu alanlardan seçilmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir (örneğin, bu çalışmalar daha çok matematiksel ve algısal yargılar kullanmaktadırlar). Yargıların cinslerce tanınma dereceleri eşitlendiğinde, boyun eğme davranışında gözlenen farklılıklar kaybolmaktadır (Çerçeve 13-4'e bakınız). İkna edilebilirlik üzerindeki çalışmalara ilişkin uzun bir gözden geçirme taramasında, Eagly (1978) kadın ve erkeklerin eşit durumda oldukları sonucuna varmıştır.

ÖNDERLİK VE GRUP DAVRANIŞI. Ne var ki, çok az sayıda çalışma gruplarda kadın ve erkek davranışını karşılaştırmıştır. Uzun yıllar sosyal psikologlar ya yalnızca tek cinsten oluşan grupları araştırmışlar ya da araştırmaları iki cinsi de içerdiğinde, veriler çözümlenirken cinsiyet farklılıklarını dikkate almamışlardır. Ancak, grup durumlarında kadın ve erkeklerin biraz farklı davrandıkları yönünde kanıtlar vardır.

Kazara elde edilen bir kanıt, kalabalığın etkileri üzerindeki araştırmalardan gelmektedir. Bu araştırmalarda, kadın ve erkek grupları deği-

şık büyüklüklerdeki odalara konulmuşlar, böylece de, bazı insanlar diğer bazılarında daha kalabalıkta kalmışlardır (kişi başına daha az alana sahip olmuşlardır). Bir çok çalışma erkek ve kadınların kalabalığa farklı tepki gösterdiklerini ortaya koymuştur. Aynı cinsten oluşan gruplarda, erkekler artan kalabalıklaşmaya olumsuz tepki göstermektedirler. Daha saldırgan olmakta ve öteki grup üyelerini daha az sevmektedirler. Tersine, kadınlar daha az saldırgan olmakta ve öteki grup üyelerini daha fazla sevmektedirler (Freedman ve ark., 1972). Bu araştırmalar 16. Bölüm'de daha ayrıntılı olarak tartışılmıştır. O bölümde bu sonucun kişi başına düşen alana tepkilerde daha temel farklılıklardan çok, kültürel normlardan kaynaklanabileceğine işaret edilmiştir. Fakat nedeni ne olursa olsun, cinsler arasındaki bu farklılık tutarlı olarak gözlenmektedir.

Başka çalışmalar grup etkileşimlerinde kadın ve erkeklerin farklı roller yüklediklerine işaret etmektedir. Böylesi etkileşimlerde erkekler çalışmaları yönetir ve önderlik yaparlarken, kadınlar daha çok toplumsal etkileşimler üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Strodbeck ve Mann (1956) laboratuvarında sözde jüniler oluşturmuşlar ve grup üyelerinin söyledikleri her şeyi kaydetmişlerdir. Erkekler bilgi isteme ve verme gibi araçsal türden yorumlar yaparlarken, kadınların grup üyelerinin duyguları, açığa vurulmuş gerilim ve benzerlerine ilişkin dışa vurucu yorumlar yaptıkları görülmüştür. Bu sonuçlar Piliavin ve Martin tarafından 1974 yılında hemen hemen aynen tekrarlanmıştır.

Kadınların önderler olarak erkeklerden daha az yetenekli ya da ilişkilerde daha zayıf olduklarına ilişkin kanıtlar bulunmamakla birlikte, öyle görülüyor ki, erkekler toplumsal ilişkilerde güç ve güçlülükle daha ilgilidirler ve ilişkiyi kimin daha güçlü olduğu açısından tanımlamak eğilimindedirler. Üç yaşındaki erkek çocuklar bile, başka insanların davranışını etkilemek için kızlardan daha fazla girişimde bulunmaktadırlar (Sutton-Smith ve Savasta, 1972; Whiting ve Edwards, 1973). Erkek çocuklar yetişkinlerin davranışını kontrol etmeye daha çok çalışmaktadırlar (Emmerich, 1971). Daha genel olarak, erkek çocuk grupları başatlık hiyerarşileri oluşturmak ve birbirlerinin gücünü yoklamakla uğraşırken, benzer yaşlardaki kızlar bu tür etkinliklere çok daha az zaman ayırmaktadırlar (Omark ve ark., 1973; Anderson, 1939). Diğer bir deyişle, erkekler genellikle toplumsal ilişkilerde kadınlar üzerinde başat görünmemek ve toplumsal durumlarda daha bağımsız olmamakla birlikte, yaşamın bu yönü ile daha fazla ilgilenmektedirler.

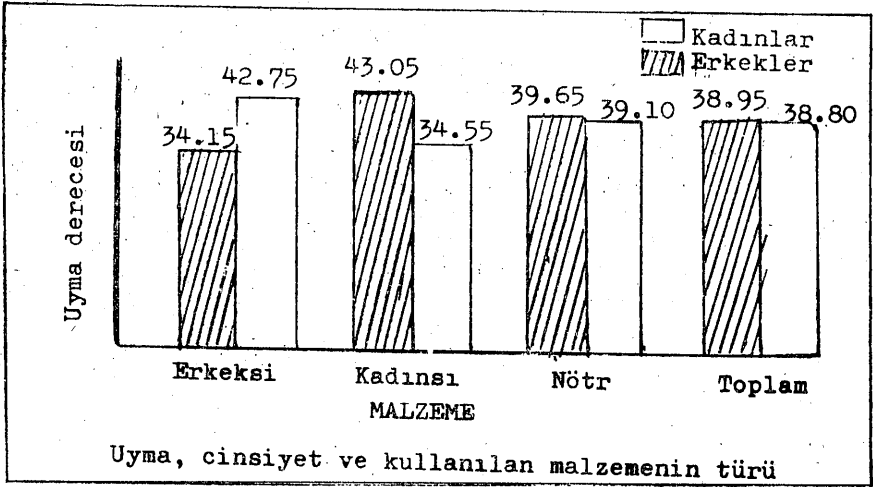
ÇERÇEVE 13-4
YANLI MALZEME VE UYMA DAVRANIŞI

Bir süre, kadınlar erkeklerden daha boyun eğici görünmüşlerdir. Julian ve arkadaşları (1966) aynı durumlarda kadınların % 35'i uyma davranışı gösterirken, erkeklerin % 22'sinin uyma davranışı gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Daha sonraki bir çalışma (Julian ve ark. 1967) bu farkı doğrulamıştır, tıpkı 1950'lerde ve 1970'lerin başlarında yapılan bir dizi başka deney gibi. Ancak, cinsiyet farklılıkları üzerindeki araştırmalar arttıkça, bu bulgu kuşku konusu olmaya başlamıştır, çünkü az farklı durumlarda elde edilen başka bulgularla tutarlı değildir. Böylece, psikologlar uyma davranışını sınamada kullanılan duruma daha yakından bakmaya başladılar. Tipik bir çalışmada deneklere, doğru yanıtı açık olan bir soru sorulmaktaydı, fakat diğer "denekler" (gerçekten yalancı denekler) yanlış yanıtlar vermektedirler. Her zaman doğru yanıtın çok açık olduğu, bütün deneklerin onu bildiği varsayılıyor ve dolayısıyla yalancı deneklerin ardından yanlış yanıt verme, uymanın bir kanıtı olarak görülüyordu. Ancak, bu çalışmalarda kullanılan malzeme algısal yargılar (verilen bir çizginin standart bir çizgiye benzer olup olmadığını söyleyebilme) ya da gerçeklere ilişkin sorular (genellikle, çoğurfya, doğa bilimleri ya da politika hakkında) içermekteydi. Erkeklerin bu malzemeyi kadınlardan daha iyi tanıyor olabilecekleri düşünüldü. Dolayısıyla, erkekler doğru yanıtın daha emin olacaklar ve buna uygun olarak başka bir yanıt verme yönündeki baskıya direnmeye daha istekli olacaklardır. Gerçekten, kişinin kendi bilgi ya da yargısına güveni uymayı azaltmak-

tadır. Bu çözümlemeden yola çıkan Sistrunk ve McDavid (1971) test malzeme ya da materyallerinin erkek ve kadınlar için eşitlendiği bir çalışma yaptılar. Özellikle, bazıları, genelde erkeklerin daha iyi tanıyıp, daha çok ilgilendikleri erkeksi, bazıları kadınların daha iyi tanıyıp daha çok ilgilendikleri kadınsı ve bazıları da nötr olan malzemeleri seçtiler. Sonra, dört ayı deneyde, lisé ve üniversite öğrencilerine üç türden malzemeyi içeren sorular sorularak her soru için bir "çoğunluk" tepkisi alındı. Uyma her denegin çoğunluk görüşüne uyma derecesi ile ölçüldü.

Şekilde de görebileceğiniz gibi, malzemenin türü büyük bir farklılığa yol açmıştır. Kadınlar erkeksi sorularda, erkekler de kadınsı sorularda daha fazla uyma davranışı göstermişlerdir ve nötr malzemede ya da genelde ise erkek ve kadınlar arahiç bir fark görülmemiştir. Daha önceki çalışmaların kadınların erkeklerden daha çok uyma davranışı gösterdikleri yolundaki bulguları, büyük bir olasılıkla, erkeksi malzemelerin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmaların çoğunu yapan erkek araştırmacılar, belki de, bilerek kadınları daha boyuneğici gösterici nitelikteki malzemeyi seçmemişlerdir. Ancak, araştırmaları erkeklerin yapıyor olması nedeniyle, daha iyi tanıdıkları malzemeleri seçmek eğilimi göstermişler ve böylece de, yanlış bir durum yaratmışlardır. Büyük bir olasılıkla, bu ve gelecekte yapılacak diğer araştırmalarda psikologlar durumu kadın ve erkekler için eşitlemeye daha fazla dikkat edeceklerdir.

Şekil 13-1

Başatlıktaki cinsiyet farklılıkları açısından, bireysel olarak erkek ve kadın ayrıca da toplumun yapısı arasında bir ayırım yapmak önemlidir. Bireylerden elde edilen kanıtlar temel bir farklılık göstermemektedir, fakat bizim toplumumuzda (hemen hemen diğer bütün toplumlarda da olduğu gibi) erkekler daha başat konumlarda bulunmak eğilimindedirler. Birkaçı dışında, siyasal önderler, şirket yöneticileri, ve üniversite rektörleri, sendika görevlileri ve kurumlaşmış gücü olan diğerleri hep erkektirler. Dahası, hiç değilse, yakın geçmişe kadar, toplumumuz, cinsler arasındaki ilişkilerde erkeğin önderliği konusunda ısrarlı olmuştur (erkekler kadınlara birlikte çıkmayı önermişlerdir, cinsel birleşme yönünde girişimlerde bulunmuşlardır, evlilik önermişlerdir, evli erkekler kendi isimlerini korurlarken kadınlarınki değişmiştir ve bu böylece sürüp gitmiştir). Erkekler başatlıklarını sayısız biçimlerde ortaya koymaya çalışırlar. Cinsel ve cinsel olmayan anlamda dokunmayı onlar başlatır, ki genellikle, bir başatlık işaretidir (Henley, 1973). Bir çok iş adamı ve profesyonel, kadınları hemen ilk isimleriyle çağırma başlarlar ya da onları "kız" diye çağırır, onlardan kahve yapmalarını, eşit konumda buldukları kabul edilmiş bile olsa, not almalarını isterler. Bunlardan bazıları bilerek yapılırken, bazıları amaçlı değildir, fakat tümü kadınları daha aşağıda ve güçsüz bir konuma yerleştirir. Ancak, gerçek konumlar eşit olduğunda, bunlardan herhangi birinin erkeğe daha fazla güç vermede başarılı olduğuna ilişkin hiç bir kanıt yoktur. Örneğin, evlilikte ve diğer

romantik ilişkilerde, erkek ve kadın bu bakımdan erkeğin lehine olan kültürel yanlılığa karşın, eşit güce sahip olabilirler. Erkek - kadın çiftleri üzerinde uzun süreli bir çalışmada, daha fazla ilişkinin kadınlar tarafından sona erdirildiği görülmüş ve kadınların ilişkilerde erkeklerden daha az içerilen ve bağımlı taraf olduklarına ilişkin bazı kanıtlar elde edilmiştir (Rubin, Peplau ve Hill, 1980). Böylece, erkeklerin ilişkilerde güçle daha fazla ilgileniyor olmalarına ve toplumsal yapımızın erkeğe daha fazla güç vermesine karşın, cinsler, var olan güç sisteminin doğrudan etkilemediği toplumsal etkileşimlerde belirgin bir biçimde eşittirler.

ARKADAŞLIK VE YAKINLIK DUYGUSU. Kahpyargılar yine yanlış görünmektedirler. Kadınların daha toplumsal yönelimli, daha duyarlı olduklarına, daha fazla ve daha yakın arkadaşlıklar kurduklarına, kendileri hakkında daha çok şeyi açığa vurduklarına yaygın olarak inanılır. Kanıtlar bu varsayımlardan yalnızca birkaçını desteklemektedir. Kadınların arkadaşlıkları erkeklerinkinden daha yakın olabilmekle birlikte, erkekler kızlardan daha sosyaldirler. Gerçekte, araştırmaların büyük bir çoğunluğu cinsler arasında çok küçük farklılıklara işaret etmektedir. Ortaya çıkan en açık farklılık akranlarla etkileşimlere yatkınlık anlamında, erkeklerin kızlardan daha toplumsal oldukları yönündedir. Erkek çocuklar diğer erkek çocuklarla daha fazla zaman harcamakta (McIntyre, 1972), diğer erkek çocuklara karşı daha fazla sevgi göstermekte ve onları başka türlü daha fazla pekiştirmekte (Charlesworth ve Hartup, 1967) yeni gelenleri daha sıcak karşılamakta (Feschbach ve Sones, 1971) ve sevilmeyen akranları kızlardan daha kabul edici olmaktadır (Benton, 1971).

Yetişkinlerle yapılan araştırmalar arkadaşlık örüntülerine ilişkin olarak tutarsız sonuçlara yol açmıştır. Booth (1972) beyaz yakalı kocaların karılarından daha fazla arkadaşları olduğunu gözlerken, mavi yakalı karı ve kocalar arasında bir fark bulamamıştır. Weiss ve Lowenthal (1975) kadınların erkelerden daha fazla arkadaşları olduğu sonucunu elde etmiştir. Erkek ve kız üniversite öğrencileri arkadaş sayısı bakımından bir farklılık göstermemektedirler (Caldwell ve Peplau, 1980). Fischer (1980) belki de sorunu bir çözüme bağlayarak, bunun yaşa ve evlilik durumuna bağlı olduğunu söylemektedir. Evli olmayan erkek ve kadınlar aşağı yukarı aynı sayıda arkadaşına sahiptirler; evli gençler arasında, kocalar karılarından daha fazla arkadaşına sahip olmak eğilimindedirler; fakat daha büyük yaşta evli kadınların karşılaştırılabilir yaşlardaki evli erkeklerden daha fazla arkadaşına sahip oldukları görülmektedir. Çoğu farklılıklar belki de, insanlarla karşılaşma olanağı ve

onlarla birlikte harcanabilecek zaman açısından açıklanabilir. Evli kadınlar evde kalıp eve ve aileye baktıkları sürece, arkadaş edinme olanakları kocalarınınkinden daha azdır ve kurdukları arkadaşlıkları sürdürmek için daha az zamanları vardır. Mesleği olan ya da çocuklarını büyütmiş kadınların arkadaş edinme fırsatları daha fazladır.

Erkek ve kadın aynı cinsten arkadaşlıkların niceliği (sayısı) fazla değişmemekle birlikte, bu arkadaşlıkların doğası değişiktir. İlk olarak, erkek çocuklar kızlardan daha büyük gruplar içinde oynamak eğilimindedirler (Laosa ve Brophy, 1972; Omark ve ark., 1973). Bu, bir bölümü ile, erkeklerin kızlardan daha fazla grup sporlarına katılmaları olgusundan kaynaklanıyor olabilir (ve dolayısıyla, etkinlikleri için daha büyük gruplar gerekir), fakat ilişkilerin yeghnligindeki farklılıkları da yansıtıyor olabilir. Üniversite çağındaki erkek ve kadınlar da arkadaşlarla zaman harcama biçimleri bakımından farklılık gösterirler. Bir çalışmaya göre, (Caldwell ve Peplau, 1980), arkadaşlarla birlikte olduklarında çoğu erkekler (% 84'ü) belli bir etkinlikte bulunmayı tercih ederlerken (örneğin, bir filme ya da spor etkinliğine gitme gibi), çoğu kadınlar (% 57'si) yalnızca konuşmayı tercih etmektedirler.

Sık sık erkeklerin gerçekten, özellikle diğer erkeklerle, yakın ilişkilerde güçlüklerinin bulunduğu ve erkek arkadaşlarınının kadın arkadaşlarından daha az zengin ve derin olduğundan söz edilir. Bu doğru olabilir, fakat bu görüşü destekleyecek inandırıcı veriler elde etmek güçtür. Bir çok çalışma, kadınların erkeklerden daha yakın arkadaşlıklar kurdukları sonucuna varmaktadır (Booth; 1972; Powers ve Bultena, 1976); fakat diğer çalışmalar arkadaşlıklarda yakınlık bakımından cinsler arasında hiç bir fark bulamamışlardır (örneğin, Caldwell ve Peplau, 1980). Bu araştırmalarda karşılaşılan güçlük, genellikle deneklerin kendi bildirimlerine bağımlı olmaları ve bir kişinin yakın saydığını, bir başkasının yüzeysel sayabilmesidir.

Tümüyle deneklerin kendi bildirimlerine bağımlı kalmaksızın, sistematik olarak araştırılan davranışlardan biri başkalarına açılmadır. İnsanlar kendileri hakkında ne kadar açıklırlar? Maccoby ve Jackline (1974) başkalarına açılmada cinsiyet farklarını araştıran yedi girişimden söz etmektedirler. Bunlardan beşi hiç bir fark bulamamış, biri erkeklerin daha fazla açıldığı, biri ise kadınların daha çok açıldığı sonucunu elde etmiştir. Biraz daha yeni çalışmalar, genel olarak kadın ve erkeklerin açılma bakımından bir farklılık göstermediklerini, fakat kadınların yakın duygusal konularda (Morgan, 1976) ya da hiç değilse, farklı türden konularda (Rubin ve ark., 1980) daha fazla açıldıklarını ortaya koymak-

tadır. Bu yazına ilişkin bir başka gözden geçirme taramasında Cozby (1973), sonuçlar tutarsız olmakla birlikte, bir farklılık görüldüğünde bunun her zaman erkeklerin kadınlardan daha az açıldıklarını gösterdiği sonucuna varmaktadır.

Sonuçların tutarsızlığına karşın, erkek ve kadınlar aynı cinsten arkadaşlıklarının doğası ve bu arkadaşlıkların yaşamları üzerinde oynadığı rol bakımından biraz farklılık göstermektedirler. Erkekler birlikte olma, etkinliklerde ortaklık ve belki de destek için arkadaşlarına güvenir görünürlerken, kadınlar özel duygu ve sırların açıklanabildiği sırdaşlık rolü oynamaya daha fazla eğilimlidirler.

Ancak, gene de, yakınlık ve arkadaşlığa ilişkin bulgular iki cins arasında varsayıldığından çok daha az farklığa işaret etmektedir. Erkekler kadınlardan daha az toplumsal değildirler, kadınlardan daha az arkadaşları yoktur ve onlar için arkadaşların daha az önemli olduğuna ilişkin hiç bir kanıt yoktur. Ek olarak, gözlenen birkaç farklılık da, cinsel damgalı davranışa ve özellikle de sertlik konusunda erkek kalıpyargısına ilişkin tutumlardaki değişikliklerle çok çabuk değişebilirler.

DIŞA VURUCULUK VE DUYARLILIK. Özellikle güçlü bir kalıpyargı kadınların erkeklerden daha dışa vurucu ve duyurucu olduklarına ilişkindir— kadınlar başkalarının ne hissettiklerini sezmede ve kendi duygularını dışa vurmada daha iyidirler. Veriler tutarsız olmakla birlikte, bu kalıpyargı, hiç değilse, bazı duygular için bir dereceye kadar doğrudur. Toplumumuzun, heyecanların, özellikle, üzüntü, korku ve benzeri olumsuz durumların (belki erkeklerin daha açıkça ifade edebildikleri saldırganlık dışında) ifadesinde kadınlara erkeklere olduğundan daha büyük bir özgürlük tanıdığı açıktır. Biçemler (stil) değişiyor olabilir, fakat kadınlar halâ diğer insanlar önünde (ve belki özel yaşamlarında da) çok daha fazla ağlamak, korktuklarında birine sarılmak, daha fazla kızarmak (utançtan) v.b. eğilimindedirler. Ek olarak, kadınlar romantik ortaklarına sevgi ve şefkat gibi olumlu heyecanları ifade etmede de daha özgürdürler. Kadın arkadaşlarını, anababalarını ve belki de çocukları bile erkeklerden daha çok kucaklamak ve öpmek eğilimindedirler. İki erkek arkadaş, bu açık duygusallık ifadelerinden genellikle kaçınırlar. Ancak, bu, Amerikalı'lar, Kanadalı'lar ve Kuzey Avrupalı'lar için doğrudur, her yerde geçerli değildir. Güney Avrupalı erkekler, Kuzey Amerikalı ve Kuzey Avrupalı erkeklerden çok daha fazla açığa vurucudurlar; ve Afrikalı, Asyalı ve Latin Amerikalı erkekler daha da açığa vurucudurlar; Böylece, açığa

vruculuk ve kişilerarası dokunmacılıktaki bu farklılık doğuştan cinsiyet farklılıklarına değil de, kültürel normlara güçlü bir biçimde bağlıdır.

Duyarlığa ilişkin kanıtlar daha belirsizdir. Genel olarak, cinslerin diğer insanların duygularına karşı duyarlılıkları ya da diğerlerinin ne hissettiklerini sezebilme yetenekleri açısından farklı olduklarına inanmak için bir neden yoktur. Bazı farklılıklara işaret eden tek araştırma alanı heyecanları sözsüz olarak ifade etme ve başkalarında böylesi ifadeleri tanıma yeteneğidir. Buck ve arkadaşlarının (1972, 1974) çalışmaları kadınların heyecanlarını erkeklerden daha iyi "gönderdiklerini" gördüler. Diğer bir anlatımla, kadınlar belli tanınabilir bir heyecanı yüzlerinde, erkeklerden daha iyi gösterebilmektedirler. Tersine, heyecanları yüz ifadelerinden tanıyabilme yeteneği açısından cinsler arasında bir fark bulamamışlardır. Rosenthal ve arkadaşları ifadeleri tanımada kadınların erkeklerden daha iyi olduklarını ortaya çıkardıklarını ileri sürmüşlerdir, fakat çalışmalarında bu yargıyı kuşkuyla kılabilen bir çok problem vardır. Ancak, gene de, bulunan farklılıklar kadınların erkeklerden daha duyarlı olduklarını (tersini değil) göstermektedir. Şimdilik toplumumuzda kadınların duygularını daha dışa vurucu olduklarını, birbirlerine erkeklerden daha açıkça sevgi gösterdiklerini ve heyecanları sözsüz olarak daha iyi ifade edebildiklerini söyleyebiliriz, fakat başkalarının heyecanlarını tanıma bakımından bir farklılığın bulunduğu kuşkuludur.

DİĞER KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ. Erkek ve kadınların toplumsal davranışın başka herhangi bir yönünde birbirlerinden ayrıldıklarına inanmak için bir neden yoktur. Bir süre, kadınların erkeklerden daha düşük bir başarı güdüsüne sahip oldukları ve kadınların gerçekte başarıdan korktukları düşünülmüştür. Ancak, bu çalışmaları gözden geçirdikleri bir taramada Maccoby ve Jacklin, erkek ve kadınlar arasında başarı güdüsü açısından bir farkın bulunmadığı ve çoğu insanların kadınların erkeklerden daha fazla başarı korkusu göstermediklerine inandıkları sonucuna varmışlardır. Okulda, erkek ve kızlar görevleri üzerinde eşit derecede çok çalışırlar, aynı derecede ısrarlılık gösterirler, benzer amaçlar için çalışırlar ve hem içten doyum duyguları ve hem de dış ödüller için başarılı olmak isterler. Ancak, okuldan sonra, daha çok erkek, mesleklerde, bilimde, sanatta ve evin dışındaki hemen her alanda başarı sağlar. Fakat bu, temel bir düzeyde, başarı güdüsündeki farklılıklardan değil, tümü kadınlara karşı, erkekler lehinde olan, farklı beklenti ve fırsatlardan kaynaklanıyor görünmektedir.

Çizelge 13-4. Gerçek bulgularla karşılaştırmalı olarak bazı cinsiyet kalıp yargıları

Kalıpyargı		Bulgu
Erkekler daha saldırgandır	Evet	Ancak yalnızca fiziksel olarak
Sözlü ifadeye kadınlar daha üstündür	Evet	
Erkekler matematik ve yersel yeteneklerde daha üstündür	Evet	Fakat çok erken yaşlarda değil
Kadınlar daha fazla dışa vurucudurlar	Evet	Fakat cinslerin kendi içlerinde daha büyük bir değişkenlik vardır.
Erkekler daha başattırlar ve daha iyi önderlik yaparlar		Toplumsal etmenler eşitlendiğinde, bu genel bir kural değildir
Kadınlar başkalarının duygularına karşı daha duyarlıdırlar.	Hayır	Sağlam kanıt yok
Kadınlar daha toplumsaldırlar	Hayır	
Kadınlar daha kolay etkilenir ve daha boyuneğicidirler	Hayır	
Kadınlar başkalarına daha fazla açıklarlar	Belki	Ancak çok az kanıt var
Kadınlar daha edilgen ve bağımlıdırlar.		Kanıt yok

Diğer kişilik özellikleri üzerindeki çalışmalar da erkek ve kadınların birbirlerinden farklı olmadıklarını göstermektedir. Ancak, bu özelliklerin çoğunluğu üzerinde görece olarak çok az araştırma yapılmıştır ve gelecekte bazı farklılıkların ortaya çıkarılması olasılığı vardır: Fakat, gene de, daha önce değinilen istisnalar dışında, cinsiyet farklılıkları üzerindeki çalışmalar genel olarak ayrıntıları ile araştırıldığında, beklenen bir farklılığın ortadan kalktığını göstermektedir.

CİNSİYET KALIP YARGILARI VE AYRIMCILIK

Hemen her toplumsal kalıpyargı işlem farklılığına yol açmaktadır çünkü kalıpyargıya konu olanlar, bireyler olarak işlem görmekten çok aynı özelliklere sahip bireylerden oluşan bir grubun üyeleri olarak işlem görürler. Kalıpyargılar olumsuz ya da sınırlayıcı olmaları ölçüsünde mutsuzluğa neden olurlar. Kendilerine karşı kalıpyargılara göre davranıldığı her zaman hem kadın, hem de erkekler zarar görürler, fakat ayrımcılığa konu olanlar çoğu kez kadınlardır, erkeklerse gerçekte bundan kârlı çıkıyor olabilirler.

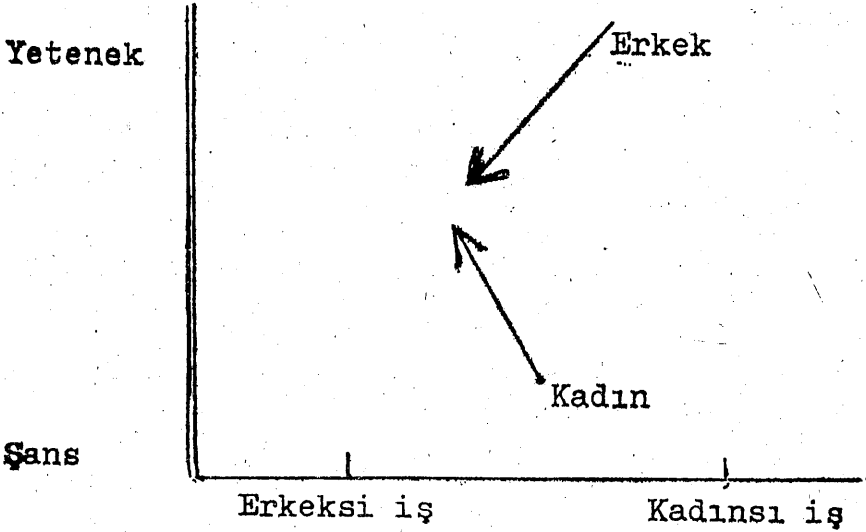
Kadınlara karşı ayrımcılık bir çok kitap, çalışma, kişisel açıklama ve romanda oldukça ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Ayrımcılık kadınlara incelik ve dikkatle davranma fakat fikirlerini görmezlikten gelme gibi, belirsiz, ya da bir dairede yeni bir erkekten değil de, yeni bir kadından kahve yapmasını istemek gibi daha belirgin, ya da eğitim, iş ya da bir liderlik konumu için başvuran kadınları hemen reddetme gibi çok belirgin biçimler olabilir. Ayrımcılığın yaşamın önemli bir çok alanında görülmesine karşın, biz bunlardan biri -meslekler- üzerinde duracağız.

Bazı işlerin genellikle bir cins ya da diğeri için daha uygun bulunduğu kesindir. Madencilik, araba tamirciliği, savcılık, ceza avukatlığı, hükümette, üniversite ya da bir şirketler grubunda yüksek düzeyde memurluk; bunların tümü erkeksi olduğu düşünülen konum ya da mesleklerdir; hemşirelik, moda tasarımcılığı, dekoratörlük, sosyal hizmet uzmanlığı ise genellikle kadınsı olduğu düşünülen konumlardır. Ek olarak, emniyet müdürlüğüne, itfaiyeye ve temizlik işlerine bağlı konumlar erkeksi; sekreterlik, manikürlük ve ilkokul öğretmenliği gibi konumlar da kadınsıdırlar. Geleneksel bir çok erkek işi fiziksel güç, mekanik yetenek ve önderlik gerektirirken, geleneksel kadın işlerinin en iyisinin sanatsal yetenek ya da toplumsal duyarlık gerektirdiği açıktır. Erkeksi ya da kadınsı olarak işleri iki gruba ayırmanın olumsuzluğu yanında, bu kalıpyargının olumsuz etkisi kimin işe alınacağını gerçekten belirleyici bir rol oynamasıdır. İlk olarak, birinin ediminin (performansının) değerlendirilmesi kişinin cinsiyeti tarafından etkilenir görünmektedir. Goldberg (1968) üniversiteli kızlara ya erkek ya da kadın yazarlar tarafından imzalanmış bir dizi kısa makale vermiştir. Aynı makalelerin kullanılmış olmasına karşın, kızların sözde erkekler tarafından yazılmış makalelere, kadınlar tarafından yazılmış olanlardan daha yüksek puanlar verdikleri görülmüştür. Cline, Holmes, ve Werner (1977) tarafından yapılan daha yeni bir çalışma biraz farklı sonuçlara ulaşmıştır. Bu örnekte her cins diğeri karşı ayrımcılık yapmıştır. Erkekler erkeklerin yaptığı işlere kadınların yaptığı işlerden daha yüksek değer biçerlerken, kadınlar da kadınların yaptığı işlere erkeklerin yaptıklarından daha yüksek değer biçmişlerdir. Mischel (1974) uygun alanda uygun cins tarafından yapıldığında, her iki cinsin de yapılan işi daha yüksek değerlendirdiğini ortaya koymuştur. Diğeri bir deyişle, kadınlar tarafından yapılan işler geleneksel olarak kadınsı alanlarda erkekler tarafından yapılan işlerden daha yüksek değerlendirilirken, erkekler tarafından yapılan işler, kadınsı alanlarda kadınlar tarafından yapılan işlerden daha yüksek değerlendirilmiştir.

Bu araştırmaların çoğunda karşılaşılan sorun, değerlendirmeleri yapanların yaygın olduğunu düşündükleri tutumlardan etkilenmeleridir. Bugünün üniversite öğrencileri cinsel ayrımcı görünmemek için belki kendilerinden beklendiğini düşündükleri tepkileri göstermektedirler ve çalışmaların çoğu üniversite öğrencileri ile yapılmıştır. Diğeri gruplarda daha aşırı bir ayrımcılığın geçerli olması, ya da üniversite öğrencilerinin bile, değerlendirmelerinde, doğal bir ortamda, bir psikoloji deneyinde olduğundan daha yanlış davranmaları olasılığı vardır. Fakat sonuçları

oldukları gibi kabul edersek, işe almada gözleendiği gibi, eğer geleneksel rolleri sürdürürlerse erkek ve kadınlara daha yüksek değerlerin verildiği açıktır.

Araştırmalardan elde edilen ikinci bulgu ise, erkeklerin kadınlardan daha yüksek bir edim göstermelerinin beklenmesi idi; kadınlar gerçekten başarılı olduklarında, başarıları sık sık yeteneğe değil şansa yükleniyordu (Deaux, 1976; Friez ve ark., 1978). Ancak, bu etki bile, yapılan işin erkeksi olarak mı yoksa kadınsı olarak mı düşünüldüğüne bağlı görünmektedir. Şekil 13-4'de de görüldüğü gibi, bir erkek erkeksi bir işde başarı gösterdiğinde (mekanik ya da bilimsel bir iş gibi), yetenekli olduğu düşünülürken, kadınsı bir işde (pişirme, dikiş dikme gibi) başarılı olduğunda, başarısının daha çok şanstın kaynaklandığı düşünülür. Aynı şey, kadınlar için de doğrudur. Kadınsı bir işde başarı, erkeksi bir işde başarıdan daha çok yeteneğe yüklenir. Fakat, genelde, herhangi bir erkeğin başarısı, herhangi bir kadınınkinden daha fazla yeteneğe yüklenir (Deaux ve Emswiller, 1973). Bu görüş karşısında erkeklerin işlerindeki edimleri kesinlikle aynı olsa bile, kadınlardan daha çabuk ilerletilmeleri pek şaşırtıcı değildir. Yetenek kişinin gelecekte güvenebileceği bir özelliktir, şans ise gelir ve gider.

Şekil 13-2.

Kadın ve erkeklerin başarılarının nedenlerine ilişkin algılar. Bir kişi cinsine uygun bir işte başarılı olduğunda, başarısı tersi durumda olabileceğinden daha fazla yeteneğe yüklenir. Ancak, genellikle erkeklerde başarının nedeni yetenek olarak düşünülürken, kadınlarda başarı şansa yüklenir.

Kaynak: Deaux ve Emswiller'den (1974) uyarlanmıştır.

İşe almada ve işde önyargılı ayrımcılık azalmakta olabilir. İşe almada, lisans üstü eğitime ve profesyonel okullara kabulde, yükselme ve ücretlerde ayrımcılık yasa dışıdır. Bu yasalar ayrımcılığın azalmasında biraz etkili olmuştur ve değişen değerler daha da etkili olabilirler. Örneğin, yenilere kadar, tıp ve hukuk hemen tümüyle erkeklerin alanları idi. Bu alanlarda, her zaman birkaç kadın bulunmuştur, fakat doktor ve avukatların çok büyük bir çoğunluğu erkekti. Dahası, profesyonel okullar çok az sayıda kız öğrenci kabul ederek bu durumu devam ettirmişlerdir. Ancak, şimdi bu meslekler A.B.D.'de tıp ve hukuk fakültelerine kabulelerin oldukça büyük bir oranını oluşturan kadınlara da açıktır. Kadınlara, ayrıca, önceleri büyük ölçüde erkek alanı sayılan işletmecilik okullarına ve bilimsel lisans üstü okullara da kabul edilmektedirler. Mesleklerin kendileri yalnızca yavaş yavaş değişebilirler, fakat kadınların girişi eninde sonunda belirgin bir değişmeye yol açmalıdır.

Benzer değişiklikler diğer alanlarda da görülüyor olabilir. Artık kadınlar bir çok kentin polis gücüne katılmışlardır, şirketlerde en yüksek konumlara seçilmeye ve parasal kurumlarda etkin olmaya başlamışlardır. Değişmenin ne kadar hızlı olacağı, ya da hatta sürüp sürmeyeceği belirsizdir, fakat geçen on yıl içinde kesin değişikliklerin olduğu bir gerçektir.

DEĞİŞEN BİR TOPLUMDA DEĞİŞEN CİNSİYET ROLLERİ

Bölümün başında belirttiğimiz gibi, cinsiyet rolleri gelişmiştir çünkü kadınlar çocuk doğurup büyütürlerken, erkekler bunu yapmamışlardır. Yaşamlarının büyük bölümünde kadınlar ya hamile idiler ya da çocuk büyütüyorlardı, bunların her ikisi de, erkeklerle karşılaştırıldığında, onların hareket olanaklarını kısıtlamıştır. Erkeklerin daha güçlü ve hızlı olma eğilimleri ile birlikte bu durum, rollerde bir farklılaşmaya neden olmuştur. Erkekler daha fazla gezer, avlanır, ağır işler yapar ve grubu korumada daha fazla sorumluluk alırlarken, kadınlar evde kalmış, çocuklara bakmış ve ev işleri ile uğraşmışlardır.

Modern zamanlarda ise, seyahat ve avlanma gereksinimlerinin azalması, ve makinaları kas gücü yerine geçiren endüstriyel devrim, güç ve hareket yeteneğindeki farklılıkların önemini azaltmıştır. Fakat hamilelik ve çocuk bakımının gerekleri ve sınırlandırmaları cinsiyet rolü farklılıklarını pekiştirmeyi sürdürmüştür. Toplumumuzdaki daha yeni değişiklikler, geleneksel cinsiyet rollerinin nedenlerini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Kuşkusuz, bu değişiklikler gelecek birkaç on yılda çarpıcı biçimde etkili olacaktır.

İlk ve en önemli değişiklik, kolay ve güvenilir doğum kontrolü yöntemlerinin ulaşılabilirliği ile ilgilidir. İkincisi de kadınların, eskiye oranla daha az sayıda çocuk istemeleridir. Bu iki etmen aileyi büyük ölçüde küçültmüştür. Pek de uzun sayılamayacak bir süre önce, menapoza girinceye kadar yetişkin yaşamlarının hemen her yılı kadınlar hamile idiler. Dünyanın bazı bölümlerinde bu halâ doğrudur. Daha 1950'ye kadar ortalama evli bir Amerikan kadınının üçten fazla çocuğu vardır. Ancak, bugün Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın çok büyük bir bölümünde ortalama bir ailedeki çocuk sayısı ikinin altındadır. Böylece, çoğu kadınlar evlenip çocuk doğurmakla birlikte, yaşamlarının yalnızca küçük bir bölümünü hamile kalarak ve yalnızca iki ya da üç çocuğa bakarak geçirmektedirler.

Çocuk bakımına ilişkin tutumlar, kadın rolleri ve işleri de değişmiş ve değişmektedir. 1943'de üniversiteli kızların % 50'si eğer çocukları olursa, bir işe girmek yerine evde kalmayı ve çocuklarına bakmayı tercih edeceklerini söylemişlerdir. 1971'de ise bu oran yalnızca % 18'e düşmüştür (Komarovsky, 1973), ve çok daha fazla sayıda evli kadının çocuk sahibi olsa bile, çalıştığı bir gerçektir. 1950'de küçük yaşta çocuğu olan kadınların yalnızca % 11'inin, daha büyük yaşta çocuğu olanların da yalnızca % 28'inin işi vardı. 1960'lara gelindiğinde bu oranlar, sırasıyla yüzde 36 ve yüzde 51'e yükselmiştir. 1980'de ise tüm evli kadınların yarısından fazlasının ev dışında ücretli işleri vardı ve kadınlar iş gücünün büyük bir bölümünü oluşturmaktaydılar.

Toplumsal yapımızda, cinsiyet rolleri üzerinde derin etkileri olan diğer bir değişiklik de boşanma oranlarındaki çarpıcı artıştır. Boşanma insanların çoğunluğu tarafından, artık özellikle olumsuz ya da kabul edilemez görülmemektedir; yeni yasalar boşanmayı, eskisine oranla, çok daha kolaylaştırmış ve boşanma ile sonuçlanan evliliklerin sayısında kararlı bir artışa yol açmıştır. 19430'da tüm evliliklerin yüzde 15'inden daha azı boşanma ile sonuçlanmaktaydı; bugün bu oran yüzde 50'dir. Çoğu insanlar halâ hiç sona ermemesi dileğiyle evleniyor olsalar bile, eğer evlilikleri bu kadar uzun sürmezse şaşırıktan daha çok düş kırıklığına uğrayabilirler. Dolayısıyla, evliliğe ilişkin tutumlar değişmektedir. Çok sayıda boşanmış insan çocuk yetiştirmektedir; ve aile, halâ önemli olmakla birlikte, eskisi kadar kutsal değildir. Kadınlar, artık, kendilerine sürekli, güvenli ve değişmeyen bir yaşam sağlayıcı kurum olarak evliliğe güvenip bağlanamazlar.

Çoğu insanların evli iken, eğer bekâr kalsalardı, olabileceklerinden daha mutlu oldukları bir gerçektir (Freedman, 1978); bu hem erkek ve

hem de kadınlar için doğrudur (belki kadınlar için, erkekler için olduğundan, daha da doğrudur). Yine de, kanıtlar, bir çok evli kadının evlilikleri ile bir tuzağa yakalandıklarını hissetmekte ve kendi ilgilerinin peşinden gitmek için daha özgür olabilmeyi istemekte olduğunu göstermektedir. Böylece, hem erkekler ve hem de kadınlar, evliliğin getirdiği kararlılık ve güven gereksinimi ile kendilerini özgürce ifade etme gereksinimi arasında bir çatışmayı yaşamaktadırlar. Bu çatışma toplumsal yaşam, meslekleri, cinsel yakınlık duygusunu, ve genel olarak, kişisel anlatımı içerir. Bugün, erkek ve kadınların çok büyük bir çoğunluğu halâ evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı (eskisine oranla daha az sayıda da olsa) beklemekte ve öyle de yapmaktadır. Bir çok insan velenmeden önce birlikte yaşamalarına karşın, cinsel olarak anababalarının olduğundan daha özgürdürler ve çocuk yapma konusunda daha fazla belirsizlik içindedirler, çok büyük bir çoğunluk, en sonunda geleneksel örüntüyü izlemektedir. Çok sayıda insan gerçekten evlenmekte ve evli çiftlerin çoğu çocuk sahibi olmaktadır. Ve eğer evlilik boşanma ile sonuçlarsa, boşanmış insanların yüzde 80'inden fazlası yeniden evlenmektedir. Bu nedenle, evliliğe, cinsel ilişkiye ve aileye ilişkin tutumlardaki değişikliklere ve boşanma oranlarındaki büyük artışa karşın, toplumumuz halâ, büyük ölçüde, evlenip çocuk sahibi olan insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, büyük ölçüde değişen toplumsal kurumlar değil, bizim onlara ilişkin tutumlarımız ve onların yaşamlarımızı etkilemesine izin verme biçimimizdir.

KAYNAKÇA

- Anderson, H.H. (1939), Domination and integration in the behavior of kindergarten children in an experimental play situation. *Journal of Experimental Education*, 8, 123-131.
- Bachman, M.E. (1972), Patterns of mental abilities: Ethnic, socio-economic, and sex differences. *American Educational Research Journal*, 9, 1-12.
- Bandura, A. (1969), Social learning theory of identification processes. In A.R. Goslin (ed.), *Handbook of socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally.
- Baumrind, D., ve Black, A. (1967), Socialization practices associated with dimensions of competence in preschool boys and girls. *Child Development*, 38, 291-327.
- Beckwith, H. (1972), Relationships between infants' social behavior and their mothers' behavior. *Child Development*, 43, 397-411.
- Bem, S.L. (1975), Sex-role adaptability: One consequence of psychological androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31, 634-43.

- Bem, S.L. (1977), On the utility of alternative procedures for assessing psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 45, 196-205.
- Benton, A.A. (1971), Productivity, distributive justice, and bargaining among children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 18, 68-78.
- Best, D.L., Williams, J.B., Cloud, J.M., Davis, S.W., Robertson, L.S., Edwards, J.R., Giles, H., ve Fowles, J. (1977), Development of sex-trait stereotypes among young children in the United States, England, and Ireland. *Child Development*, 48, 1375-84.
- Bieri, J., Bradburn, W., ve Galinsky, M. (1958), Sex differences in perceptual behavior. *Journal of Personality*, 26, 1-12.
- Block, J.H. (1977), Another look at sex differentiation in the socialization behaviors of mothers and fathers. In J. Sherman and E. Denmark (eds.), *Psychology of Women: Future of research*. New York: Psychological Dimensions.
- Booth, A. (1972), Sex and social participation. *American Sociological Review*, 37, 183-83.
- Broverman, I.K., Vovel, S.R., Broverman, D.M., Clarkson, F.E., ve Rosenkrantz, P.S. (1972), Sex-role stereotypes: A current appraisal. *Journal of Social Issues*, 28, 59-79.
- Buck, R. W., Savin, V.J., Miller, R.E., ve Caul, W.F. (1972), Communication of affect through facial expressions in humans. *Journal of Personality and Social Psychology*, 23, 362-71.
- Buck, R.W., Miller, R.E., ve Caul, W.F. (1974), Sex, personality and physiological variables in the communication of affect via facial expression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30, 587-96.
- Caldwell, M.A., ve Peplau, L.A. (1980), Sex differences in same-sex relationships. *Sex Roles*, (basında).
- Charlesworth, E., ve Hartup, W.W. (1967), Positive social reinforcement in the nursery school group. *Child Development*, 38, 993-1002.
- Clarke-Stewart, K.A. (1973), Interactions between mothers and their young children: Characteristics and consequences. *Child Development*, 38, 153.
- Cline, M.F., Holmes, D.S., ve Werner, J.C. (1977), Evaluations of the works of men and women as a function of the sex of the judge and type of work. *Journal of Applied Social Psychology*, 7, 89-93.
- Cotler, S., ve Palmer, R.J. (1971), Social reinforcement, individual difference factors, and the reading performance of elementary school children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 18, 87-104.
- Cozby, P.C. (1973), Self disclosure: A literature review, *Psychological Bulletin*, 79, 73-91.
- Deaux, K. (1976), *The behavior of women and men*. Monterey, Calif.: Brooks/Cole Publishing.
- Deaux, K., ve Emswiller, T. (1973), Explanations of successful performance on sex-linked tasks: What is skill for the male is luck for the female. *Journal of Personality and Social Psychology*, 28, 360-67.
- Droege, R.C. (1967), Sex differences in aptitude maturation during high school. *Journal of Counseling Psychology*, 14, 407-11.

- DeVries, V. (1969), Constancy of generic identity in the years three to six. *Child Development*, 34 (3),
- Eagly, A.H. (1978), Sex differences in influenceability. *Psychological Bulletin*, 85, 758-73.
- Edelbrock, C., ve Sugawara, A. I. (1978), Acquisition of sex-typed preferences in preschool aged children. *Developmental Psychology*, 14, 614-23.
- Emmerich, W. (1971), Structure and development of personal-social behaviors in preschool settings. *Educational Testing Service-Head Start Longitudinal Study*.
- Emmerich, W., Goldman, K.S., Kirsh, B., ve Sharabany, R. (1977), Evidence for a transitional phase in the development of gender constancy. *Child Development*, 48, 930-36.
- Fisher, J.D., ve Byrne, D. (1975), Too close for comfort: Sex differences in response to invasions of personal space. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 15-21.
- Fling, S., ve Manosevitz, M. (1972), Sex typing in nursery school children's play interest. *Developmental Psychology*, 7, 146-52.
- Freedman, J.L., Levy, A.S., Buchanan, R.W. ve Price, J. (1972), Crowding and human aggressiveness. *Journal of Experimental Social Psychology*, 8, 528-48.
- Feshbach, N.D., ve Sones, G. (1971), Sex differences in adolescent reactions toward newcomers. *Developmental Psychology*, 4, 381-86.
- Freedman, J. L. (1978), *Happy people*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Frieze, I.H., Parsons, J.E., Johnson, P.B., Puble, D.N. ve Zellman, G.M.L. (1978), *Women and Sex Roles: A Social Psychological Perspective*. New York: Norton.
- Garret, C.S., Ein, P.L., ve Tremaine, L. (1977), The development of gender stereotyping of adult occupations in elementary school children. *Child Development*, 48, 507-12.
- Goldberg, P. (1968), Are women prejudiced against women? *Transaction*, 5, 28-30.
- Graebner, D.B. (1972), A decade of sexism in readers. *Reading Teacher*, 26, 52-58.
- Hartley, R. 1960. Childr'en's concepts of male and female roles. *Merril-Palmer Quarterly*, 6, 83-91.
- Heilburn, A.B., Jr.(1977), Measurement of masculine and feminine sex-role identities as independent dimensions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1977, 44, 183-90.
- Helmreich, P., Spence, J., ve Holahan, C. (1979), Psychological androgyny and sex role flexibility: A test of two hypotheses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 1631-44.
- Henley, N.M. (1973), The politics of touch. In P. Brown (ed.), *Radical Psychology*. New York: Harper and Row.
- Jones, W.S., Chernovetz, M.E., ve Hansson, B.C. (1978), The enigma of androgyny: Differential implications for males and females? *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 46, 278-82.
- Julian, J.W., Ryckman, R.M., ve Hollander, E.P. (1966), *Effects of prior group support on confor-*

- mity: *An extension*. Technical Report 4, ONR Contract 4679. Buffalo, N. Y.: State University of New York.
- Julian, J.W., Regula, C.R., ve Hollander, E.P.** (1967), *Effects of prior agreement from others on task confidence and conformity*. Technical Report 9, ONR Contract 4679. Buffalo, N.Y.: State University of New York.
- Kagan, J.**, (1971), *Change and continuity in infancy*. New York: Wiley.
- Kilham, W., ve Mann, L.** (1974), Level of destructive obedience as a function of transmitter and executant roles in the Milgram Obedience Paradigm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 29, 696-702.
- Kohlberg, L.** (1966), A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes. In B.E. Maccoby (ed.), *The Development of sex differences*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Komarovsky, M.** (1973), Cultural contradictions and sex roles: The masculine case. *American Journal of Sociology*, 78, 873-84.
- Lewis, M.** (1972), Stated as an infant - environment interaction: An analysis of mother-infant behavior as a function of sex. *Merrill-Palmer Quarterly*, 18, 95-121.
- Lansky, L. M.** (1967), The family structure also affects the model: Sex-role attitudes in parents of preschool children. *Merrill-Palmer Quarterly*, 13, 139-50.
- Laosa, L.M., ve Brophy, J.E.** (1972), Effects of sex and birth order on sex-role development and intelligence among kindergarten children. *Developmental Psychology*, 6, 409-415.
- Maccoby, E.E., ve Jacklin, C.N.** (1974), *The Psychology of Sex Differences*. Stanford, Calif: Stanford University Press.
- Manes, A.L., ve Melnyk, P.** (1974), Televised models of female achievement. *Journal of Applied Social Psychology*, 4, 365-74.
- Marcus, D.E., ve Overton, W.F.** 1978. The development of cognitive gender constancy and sex-role preferences. *Child Development*, 49, 434-44.
- Masters, J.C., ve Wilkinson, A.** (1976), Consensual and discriminative stereotypes of sex-type judgements by parents and children. *Child Development*, 47, 208-217.
- McArthur, L.Z., ve Eisen, S.V.** (1976), Achievements of male and female storybook characters as determinants of achievement behavior by boys and girls. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 467-73.
- McCarthy, J.J., ve Kirk, S.A.** *The construction, standardization, and statistical characteristics of the Illinois Test of Psycholinguistic Abilities*. Urbana: University of Illinois Press.
- McIntyre, A.** 1972. Sex differences in children's aggression. *Proceedings of the 80th annual convention of the APA*, 7, 93-94.
- Minton, C., Kagan, J., ve Levine, A.** (1971), Maternal control and obedience in the two-year-old. *Child Development*, 42, 1873-94.

- Mischel, H. (1974), Sex bias in the evaluation of professional achievements. *Journal of Educational Psychology*, 66, 157-66.
- Morgan, B.S. (1976), Intimacy of disclosure topics and sex differences in self-disclosure. *Sex-Roles*, 2, 161-67.
- Moss, H.A. (1967), Sex, age, and state as determinants of mother-infant interaction. *Merrill-Palmer Quarterly*, 13, 19-36.
- Nash, S.C. (1973), Conceptions and concomitants of sex-role stereotyping. Unpublished doctoral dissertation. Columbia University.
- Newson, J., ve Mewson, E. (1968), *Four years old in an urban community*. Harmondworth, Eng.: Pelican Books.
- Omark, D.R., Omark, M., ve Edelman, M. (1973), Dominance hierarchies in young children. Paper presented at the International Congress of Anthropological and Ethnological Science.
- Pedersen, F.A., ve Bell, R.Q. (1970), Sex differences in preschool children without histories of complications of pregnancy and delivery. *Developmental Psychology*, 3, 10-15.
- Piliavin, J.A., ve Martin, R.R. (1974), The effects of the sex composition of groups on style of social interaction. Unpublished manuscript. University of Wisconsin.
- Powers, E.A., ve Bultena, G.L. (1976), Sex differences in intimate friendships in old age. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 739-47.
- Rubin, J.Z., Provenzano, F.J., ve Luria, Z. (1974), The eye of the beholder: Parents' views on sex of newborns. *American Journal of Orthopsychiatry*, 44, 510-19.
- Rubin, Z., Peplau, L.A., ve Hill, C.T. Loving and leaving: Sex differences in romantic attachments. *Sex Roles* (in press).
- Ruble, D.N., ve Ruble, T.L. (1980), Sex stereotypes. In A.G. Miller (ed.), *In the eye of the beholder: Contemporary issues in stereotyping*. New York: Holt.
- Saarni, C.I. (1973), Piagetian operations and field independence as factors in children's problem solving performance. *Child Development*, 44, 338-45.
- Sears, R.R., Maccoby, E., ve Levin, H. (1959). *Patterns of child rearing*. Evanston, Ill.: Row Peterson.
- Shuck, S.Z., Shuck, A., Hallam, E., Mancini, R., ve Wells, R. (1971), Sex differences in aggressive behavior subject to listening to a radio broadcast of violence. *Psychological Reports*, 28, 921-26.
- Sistrunk, F., ve McDavid, J.W. (1971), Sex variable in conforming behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17, 200-207.
- Spence, J.T., Helmreich, R., ve Stapp, J. (1975), Ratings of self and peers on sex-role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 29-39.
- Stein, A.H., ve Friedrich, C.K. (1975), The impact of television on children and youth. In H.M. Hetherington (ed.), *Review of child development research*. Chicago: University of Chicago Press.

- Sternglanz, S.H., ve Serbin, L.A.** (1974), Effects of desegregation on racial attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 795-804.
- Strodbeck, F.L., ve Mann, R.D.** Sex-role differentiation in jury deliberations. *Sociometry*, 19, 3-11.
- Sutton-Smith, B., ve Savasta, M.** (1972), Sex differences in play and power. Paper presented at the annual meeting of the Eastern Psychological Association.
- Svensson, A.** (1971), *Relative achievement: School performance in relation to intelligence, sex, and home environment*. Stockholm: Almqvist and Wiksell.
- Tasch, P.J.** (1952), The role of the father in the family. *Journal of Experimental Education*, 20, 319-61.
- Titley, H.W., ve Viney, W.** (1969), Expression of aggression toward the physically handicapped. *Perceptual and Motor Skills*, 29, 51-56.
- Yorrew, L.J., Rubenstein, J.J., Pedersen, R.A., ve Jankowski, J.J.** (1972), Dimensions of early stimulation and their differential effects on infant development. *Merrill-Palmer Quarterly*, 18, 205-18.
- Whiting, B., ve Edwards, C.P.** (1973), A cross-cultural analysis of sex differences in the behavior of children aged three through eleven. *Journal of Social Psychology*, 91, 171-88.
- Witkin, M.A., Goodenough, D.R., ve Karp, S.A.** (1967), Stability of cognitive style from childhood to young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7, 291-300.

